

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSFAKULTET

Fengselet som blir kalt kjærlighet

En kvalitativ studie av avhoppere fra sekter.

Anne Kristine Nielsen

Veileder

Professor Lars Johan Danbolt

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, 2015, vår
AVH501 Masteravhandling (30 ECTS)
Master i Diakoni

Forord

Våren og sommeren 2015 har jeg hatt muligheten til å fordype meg i en spennende tematikk, dette har både krevd tålmodighet og vært en lærerik prosess. Etter en slik prosess er det flere jeg ønsker å takke, uten støtte hadde det ikke vært mulig å gjennomføre denne masteravhandlingen.

Først vil jeg takke hovedveileder Lars Johan Danbolt for god, konstruktiv og oppmuntrende veiledning, dine nyttige innspill rundt det oppgavetekniske, oppgaveprosess og på det faglige har vært en avgjørende motivasjonsfaktor. I tillegg ønsker jeg å rette en takk til Gry Stålsett. Takk til medstudenter for et viktig fellesskap gjennom denne perioden, det har vært mange hyggelige lunsjer og et gjensidig støttende miljø. Til slutt vil jeg takke Elise Bakke, Mikael Andre' Larsen, Maria Ånje og Andreas Kirkerud, min kjæreste for hjelp til korrekturlesing.

Det teologiske menighetsfakultetet, 13. August

Anne Kristine Nielsen

Sammendrag

Temaet for avhandlingen er avhoppere fra sekter og deres fortelling. Avhandlingen tilnærmer seg spørsmålet om hva som preger fortellingene til avhoppere fra sekt, altså hvordan det er å gå ut av en sekt, hvordan tiden etter exit oppleves og hva man som avhopper bærer med seg videre i livet. Det har blitt lagt vekt på psykologiske prosesser. Et mål med studien har vært å se på hvordan den kirkelige diakonien kan bidra, i et hjelpearbeid rettet mot mennesker som har brutt ut av sekt. Metoden som har blitt brukt er tematisk analyse i psykologi av Virginia Braun og Victoria Clarke, en kvalitativ metode. Tekstene som har blitt analysert er en avisartikkel med tre intervjuer og sju offentlige fortellinger. Som et resultat av analysen vises det at temaene skam, verdighet, frihetsfrarøvelse og egen autoritet er sentrale hos avhopperne.

Innhold

1. Innledning og bakgrunn for valg av tema og problemstilling	6
1.1 Innledning.....	6
<i>De ulike kirkesamfunnene</i>	6
1.2 Bakgrunn	9
1.2.1 Mine tanker- forforståelse.....	9
1.2.2 Forskning på området.....	9
1.2.3 Plassering i fagfelt	14
1.3 Presentasjon og presisering av problemstilling	16
1.4 Begrepsdefinisjoner	17
1.4.1 Sekt plassert i «kirkelandskapet»	17
1.4.2 Avhoppere	19
1.4.3 Idealselvet, idealet i trossamfunnet, skam og selvfølelse.....	19
1.5 Studiens hensikt og mål.....	20
1.6 Oppgavens oppbygging.....	20
2. Metode	21
2.1 En kvalitativ tilnærming.....	21
2.2 Utvellingelse og analyseprosess	21
2.2.1 Søk etter materiale	22
2.2.2 Utvalg av informanter.....	22
2.2.3 Hva påvirker validiteten?.....	23
2.3 Tematisk analyse av datamaterialet.....	23
3.2.1 Beskrivelse av prosessen.....	24
3. Presentasjon av studiens materiale og resultat av analyse.....	27

3.1 Presentasjon av beretninger	27
3.1.1 Fædrelandsvennen	27
3.1.2 Hjelpeskilden	29
3.1.3 Oppsummering	35
3.2 Resultat	36
3.2.1 Frihetsfrarøvelse versus egen autoritet	36
3.2.2 Fra skam til verdighet	41
4. Teoretisk belysning av materialet	48
4.1 Et kristent menneskesyn	48
4.1.1 Det relasjonelle –fire perspektiver hentet fra en teologisk kontekst	48
4.2 Perspektiver på makt og tankekontroll	50
4.2.1 Mulige trekk ved en sektleder	50
4.2.2 Tankekontroll som et perspektiv	52
4.2.3 Et diakonalt perspektiv på kirkens selvforståelse	54
4.3 Idealer i trossamfunnet	54
4.3.1 Forholdet mellom idealet i trossamfunnet og idealselvet	54
4.3.2 Idealselvet og skammen	55
4.3.3 Skyld- Forståelsen av mennesket som en synder	57
4.4 Reaksjoner ved å velge brudd med trossamfunn	58
4.4.1 Opplevelse av gleder ved utmeldelse	58
4.5 Veien videre	59
4.5.1 Veien videre- bygge identitet	59
4.5.2 Veien videre - spesielle utfordringer	60
4.5.3 Veien videre – hvordan overvinne skammen	62

4.5.4	<i>Veien videre - sorgen</i>	63
5.	Diskusjon	65
5.1	Skam, egen autoritet og frihet	65
5.1.1	<i>Har relasjoner påvirkningskraft?</i>	65
5.1.2	<i>Skam</i>	66
5.1.3	<i>Er det snakk om åndelige krenkelseser?</i>	69
5.1.4	<i>Foreldrene som forbilde</i>	69
5.1.5	<i>Plassering av skyld og ansvar</i>	70
5.1.6	<i>Påvirkes identiteten?</i>	71
5.2	Fra sekt til kirke.....	72
5.2.1	<i>Avhopperne bærer på en frykt</i>	72
5.2.2	<i>En utfordring for diakonien</i>	73
5.2.3	<i>Sammenligning av det diakonale fellesskapet slik det er forstått i plan for diakoni og fellesskapsforståelsen som kommer frem i materialet</i>	73
5.3	Diakoni- en kritisk røst.....	75
5.4	Diakonien som en brobygger	75
5.5	Diskusjon av studiens validitet.....	76
5.5.1	<i>Intern validitet</i>	76
5.5.2	<i>Ekstern validitet</i>	76
6.	Oppsummering og konklusjon.....	78
7.	Bibliografi.....	81

1. Innledning og bakgrunn for valg av tema og problemstilling

1.1 INNLEDNING

Denne studien har som hensikt å utforske hva som kjennetegner historiene til mennesker som har vokst opp i og gått ut av sekter. Materialet består av 10 fortellinger av ulike karakterer, skrevet av mennesker som har gått ut av 4 ulike lukkede trossamfunn. Disse har blitt analysert tematisk.

Pårørende, tidligere medlemmer, medier og fagfolk lar seg engasjere av sekt-tematikken. Debatter, fag og forskning danner et vidt bilde med ulike perspektiver. Tematikken vil sannsynligvis alltid være aktuell. I det senere har ulike forskning kritisert bruken av sektbegrepet, der noe av kritikken går ut på at begrepet har blitt brukt for vidt, og gir et unyansert bilde. Hjernevaskteorien har også blitt kritisert blant annet fordi den tar utgangspunkt i en negativ forståelse av sektbegrepet (Skoglund, Sveinall, Paulsen og Lien 2008, s. 9-10). Debatten rundt hjernevaskteorien og sektbegrepet blir nærmere beskrevet litt senere i innledningen.

De ulike kirkesamfunnene

Statskirken har høyest medlemstall av kirker i Norge i dag, de nyeste tallene fra 2014 viser at 74,3% av befolkningen er medlem i Den norske kirke. 10% av befolkningen er medlem av et annet tros- eller livssamfunn enn Den norske kirke, for eksempel pinsemenigheter, Den romersk-katolske kirke og islam (SSB 2012). Likevel finnes det ingen fullstendig oversikt over hvilke sekter som finnes i Norge i dag (Ringnes og Ulland 2014, s. 259). Kirkesamfunnene som beretningene i denne avhandlingen er hentet fra, er Menigheten Samfundet, Brunstad Christian Church, Guds menighet og Jehovas vitner. I fortsettelsen vil det bli gitt et lite innblikk i de ulike kirkesamfunnene.

Menigheten Samfundet

Dette kirkesamfunnet består av to menigheter, en i Kristiansand med 1400 medlemmer og en i Egersund med 460 medlemmer, medlemmene i dette kirkesamfunnet blir kalt *lomelendere*. Det er et norsk evangelisk luthersk kirkesamfunn som ble grunnlagt av Bernt Lomeland i 1890. «Stiftet som en reaksjon på at Den Norske Kirke- ifølge initiativtakerne – fornyet seg bort fra «den evangeisk- lutherske lære ren og uforfalsket» og endret sin liturgi, blant annet dåpsritualet» (Markussen 2015, s, 8). Det har i menigheten vært en langvarig strid om dåpssyn, hvor det er konkludert med at Samfundet har den eneste rette dåp. Også synet på andre kristne kirker har vært omstridt (ibid). Menighetene har ikke utadrettet arbeid og nye som kommer til er dermed hovedsakelig gjennom giftemål og fødsler (Flottorp 2009).

Brunstad Christian Church

Brunstad Christian Church er det offisielle navnet siden 2011, Smiths venner er den folkelige benevnelsen på medlemmene. Trossamfunnet ble grunnlagt av Johan Oscar Smith i 1904, opptakten skjedde i Horten, med at Teodor Ellefsen tok imot det Smith forkynte og i 1905 sluttet Aksel Smith, Johans bror, seg til dem. Utviklingen skjedde raskt, og allerede på 1930-tallet spredte menigheten seg til Danmark og Sverige. På 1950- tallet hadde det spredd seg til de fleste landene i Europa (Brunstad Christian Church 2010). I dag er det trolig mellom 35000 og 40000 medlemmer som er fordelt i alle verdensdeler, og i Norge anslås det å være mellom 7-8000 medlemmer tilsammen i 19 menigheter. Noe av det sentrale i læren til Smiths venner som er annerledes enn i tradisjonell statskirkelig oppfatning, er seier over synd og å få del i guddommelig natur (Smiths venner, 2015). Media har spekulert i om menighetens ledere beriker seg på innsamlede midler (Østgårdsgjelten 2013).

Guds menighet

Det finnes to ulike menighetssammenhenger i Norge som kaller seg Guds menighet, en i Vegårshei og en i Lofoten. Det er den som ligger på Ørsnes i Lofoten jeg vil ta for meg.

Guds menighet ble startet i USA i 1883, av grunnleggeren Aanen Reinertsen (1852-1891). Den første menigheten var i Chicago, med cirka 30 medlemmer, de fleste var norske immigranter. «Bibelens omtale av *Det forjettede land* forsto han som Norge» (Hjelpekilden 2015). I 1887 dro Reinertsen derfor tilbake til Norge og opprettet en menighet. Det er i dag rundt 460 medlemmer, fordelt på to menigheter som ligger i Lofoten. Guds menighet mener selv at de er Guds utvalgte folk, Reinertsen opplevde å få et kall om å bringe den rene uforfalskede læren, som lenge hadde ligget brakk, tilbake som en gjenopprettelse. Menigheten danner et fiendebilde av samfunnet utenfor og lærer barna å holde seg unna andre barn utenfor. De har egne skoler, egen kirkegård og de tar avstand fra rituelle handlinger som dåp, nattverd og konfirmasjon (Andersen 2003).

Jehovas vitner

Jehovas vitner ble startet som bibelgrupper i USA i 1870-årene av Charles Taze Russell. Noe av bakgrunnen for opprettelsen var at han ønsket å finne tilbake til Bibelens uforfalskede lære. Av Jehovas vitner blir Russell sett på, som han som i nyere tid gjenopprettet Jehovas organisasjon på jord. (Ringnes 2014). Hovedkontoret ble i 1909 flyttet til Brooklyn i New York. Det er i dag 115416 menigheter i 239 land, med 8,2 millioner medlemmer (Jehovas vitner 2015). I Norge er det omtrent 15000 medlemmer. Trossamfunnets lære er bygd på deres egne tolkninger av Bibelen, de har sin egen bibeloversettelse; Ny verden- oversettelsen. Spådommer om en dato for endetiden har blitt lagt frem flere ganger, og det er fokus på at endetiden er nær. Jehovas vitner mener at det vil være 144000 personer som skal få komme til himmelen og regjere sammen med Jesus. Utvelgelsen startet allerede pinsedag, og pågår i dag (Ringnes 2014).

1.2 BAKGRUNN

Som en del av introduksjonen presenteres min forforståelse, aktuell forskning på området og studiens plassering i fagfelt.

1.2.1 Mine tanker- forforståelse

Ordet «sekt» assosierer jeg med noe som er negativt. Men er det egentlig det? Ut fra mine antakelser tenker jeg at det er mange faktorer som kan påvirke det indre psykologiske liv til medlemmene i en sekt, både positivt og negativt. Trolig er det vanskelig å skrive en avhandling om dette temaet, uten at det er en fare for å misforstå eller bli misforstått og uten å bli oppfattet som dømmende. Jeg har lite bakgrunns erfaring med lukkede trossamfunn, men har hatt noen nære relasjoner med mennesker som har vært med i menigheter med usunne trekk/sekteriske trekk. Mine foreldre var med i en menighet med sekteriske trekk frem til jeg var fem år. Dette er nok med på å skape interessen hos meg. I tillegg har jeg venner som har vokst opp i en sekt, som har gitt meg innblikk i tematikken. Jeg er også interessert i religionspsykologi og sjelesorg som fag, og tar blant annet utgangspunkt i disse fagfeltene i møte med tematikken.

1.2.2 Forskning på området

Her forsøkes det å danne et bilde av aktuell forskning på området og aktuelle debatter. Det har blitt gjort søk i søkemotorene: Oria, Google Scholar, PubMed, PubPsych

Søkene har blitt registrert i en tabell, med antall treff og relevante treff.

Med søkeordene: sekt/kirke, usunn menighet, avhoppere/hjelpebehov, hjernevask i menighet, sekt/tankekontroll, religiøs sekterisme, sekter, troen i et psykologisk perspektiv, religionspsykologi/sekt, troen som ødeleggende, tankekontroll, oppbrudd, idealselvet, fromhestideal, og på engelsk: sects, spiritual abuse, healing spiritual abuse,

Hensikten er en kritisk gjennomgang av aktuell forskning og teori for å plassere oppgaven i forskningsfeltet. Det som er valgt ut som sentrale elementer er NKVTS rapporten, organisasjonen Hjelpeskilden og debatten rundt hjernevaskteorien.

NKVTS rapporten

Det er i flere land i Europa blitt utarbeidet rapporter om isolerte trossamfunn (Skoglund, Sveinall, Paulsen og Lien 2008, s, 9). I Norge, i 2008 ble det utarbeidet en rapport om religiøse grupper og bruddprosesser, kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov, av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Rapporten ble produsert som et oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet. Den består av to deler, en forskningsrapport (litteraturstudie og en empirisk del) og en erfaringsrapport. Temaer som blir tatt opp i litteraturdelen av rapporten er hjernevask/manipulasjon, bruddprosesser med emosjonelle og sosiale konsekvenser, moralsk panikk og overføringstenkning, når det gjelder å frykt for overgrep i andre grupper som ikke er sammenlignbare, sterke grenser i forhold til kontakt med andre som kan føre til isolasjon. Temaer som blir tatt opp i erfaringsdelen fra Institutt for sjelesorg beskriver ulike sider ved å gå inn i, være i gruppen, ved å gå ut og når man har gått ut (Ibid s, 9-14).

Rapporten legger frem at; «flere land har opprettet institusjoner som søker å samle kunnskap om forskning på religiøse grupper og videreformidle denne. Blant de mest kjente og anerkjente er det britiske INFORM, som har utviklet samarbeid med både de religiøse gruppene selv, eks-medlemmer og forskere i en rekke land» (ibid s, 176). Dette er også et behov som er anerkjent i Norge, men det er foreløpig ikke opprettet et eget ressurscenter. Institutt for Sjelesorg (ISF) har gjennom flere år vært et sted hvor mennesker som har gått ut av et isolert trossamfunn kan få hjelp. Det blir på ISF holdt seminarer om sektproblematikk, og ISF blir kontaktet av personer som ønsker sjelesorg i forbindelse med problematikken (ibid s, 123).

Et punkt på listen i rapporten over behov for forskning og videreutvikling på området påpekes det at kunnskap om problematikken rundt bruddprosesser må sterkere inn i teologi og diakonistudier. Det anbefales å utvikle et dialogarbeid som et økumenisk prosjekt, også rettet mot antisektgrupperinger for å dempe konfliktnivå og polarisering. Relevante sekulære miljøer må også trekkes inn. Det etterspørres mer forskning og kunnskap på positive og negative helseeffekter av medlemskap og exit fra ulike religiøse

miljøer. Det er spesielt mangel på kunnskap, når det gjelder barns oppvekst i religiøse grupper. «Her kunne en tenke seg flere tverrfaglige prosjekter, bl. a om psykiske og sosiale konsekvenser av en dualistisk tenkning hvor det omliggende samfunn oppfattes som fiendtlig eller fortapt» (ibid s, 176).

Frem til 2008 har Norge ikke hatt noen større antisektorganisasjoner, men det finnes en rekke nettsteder hvor tidligere medlemmer av ulike trossamfunn skriver og diskuterer. For eksempel Free the lamb som ble nedlagt i 2007, stiftelsen Liv i frihet og Redd individet (Fri Norge). På nettsiden til Fri Norge står det i dag (19.05.15) at foreningen ønsker å bli en del av Organisasjonen Hjelpekilden (ibid s, 121-122).

Redd barna startet i mars 2001 opp «Go-on»- prosjektet, etter å ha blitt kontaktet av tidligere medlemmer av The Family. ««Go-on» ble drevet som et toårig pilotprosjekt med midler fra undervisnings- og forskningsdepartementet og stiftelsen Wøien. Redd barna har produsert brosjyrer og to mindre rapporter i forbindelse med prosjektet: I god tro-erfaringskonferanse om barns oppvekst i isolerte trossamfunn (2002) og Til tross for tro: Beretninger om å vokse opp i isolerte trossamfunn (2005)» (Skoglund, Sveinall, Paulsen og Lien s, 118).

Kritikk av NKVTS rapporten

Audhild Skoglund, en av rapportforfatterne har beskrevet at utarbeidelsen av rapporten var utgangspunkt for faglige konflikter, blant annet rundt synet på mennesket i sekten. Dette er grunnen til at rapporten har to deler som spriker i hver sin retning, den ene skrevet av NKVTS og den andre av Institutt for sjelesorg sin representant (Skoglund 2011, s, 253). NKVTS har et humanistisk utgangspunkt, mens Institutt for sjelesorg har et kristent grunnlag. Skoglund trekker frem i sin kritikk at det meste fra antisektbevegelsen og som omhandler deprogrammering er tatt bort eller blitt nøytralisert i rapporten. Deprogrammering som i utgangspunktet har til hensikt å hjelpe mennesker som har gått ut av sekt, blir beskyldt for å være like ødeleggende som det er å være med i en sekt. Hun

sier at det er en klar sammenheng mellom dem som anser sekter som en fare og de som bygger sitt arbeid på hjernevaskteorien. Hun understreker også at internasjonal forskning viser at det er få som forlater en religiøs gruppe som får langvarige problemer (ibid s, 256). Hennes angrep mot forskningsrapporten blir en del av en type «sektkrig», en krig om å eie sannheten om mennesket i sekten. Hjernevaskteorien vil bli diskutert i avsnittet som følger.

Presentasjon av ulike holdninger til hjernevaskteorien

Hjernevaskteorien handler om at en forsøker å sette sterke føringer fra en ledelse, som gjør at de utsatte kan utslette sin egen personlighet og ta del i en felles forståelse av verdier og oppfatninger som blir satt av lederne (Malt 2009). Det er ulike holdninger til hjernevaskteorien hos forskere og fagfolk. Ifølge Arne Tord Sveinall vil det i sektsammenheng være naturlig å skille mellom hjernevask og tankekontroll. Hvis man blir utsatt for hjernevask vil man yte motstand helt til en ikke har mer energi igjen. Men ved tankekontroll, så vet ikke offeret hva som skjer. Ringnes og Ulland hevder i sin artikkel: *Individet i religiøse sekter: faglige synspunkter på rekruttering, medlemskap og brudd* (2014, s, 269) at hjernevaskteorien er et eksempel på et av ytterpunktene i sektforskningen. De mener at sektforskningen til nå har vært preget av ytterpunkter som har satt en demper på teoriutviklingen. Selv om det har blitt forsøkt å nyansere fagområdet, har hjernevaskteorien vedvarende holdt seg populær hos tidligere medlemmer og en del fagfolk. Mulige forklaringer er at terapeuter finner begrunnelse for sitt arbeid, avhoppere fra sekt får en forklaring og slipper å ta på seg skylden og det kan gi dramatiske, spennende fortellinger (Ibid s, 260). Religionssosiologer og religionshistorikere har på sin side hatt en kritisk holdning til hjernevask- og manipuleringssteorier. En annen artikkel Ringnes og Ulland (2013) nylig har skrevet: *Sektpsykologi. Et blikk på religiøse sekters innvirkning*, viser at menneskesynet som er en del av den enkeltes verdensbilde, kan trolig påvirke vurderingen av hjernevaskteoriens gyldighet. Sektmedlemmer kan sees ulikt utfra ulike menneskesyn. Mennesket blir i den ene enden vurdert som passivt, og dermed lett å manipulere til å handle mot egen vilje, mens det i den andre enden blir vektlagt at mennesket er aktivt og fritt. Ringnes og Ulland

velger en middelposisjon med base i at mennesket har evner til å reflektere og ta egne valg, hvor mennesket søker mening, men samtidig kan bli utsatt for misbruk og manipulasjon. De legger likevel vekt på at de ikke ønsker å bruke begreper som hjernevask og hjernekontroll (s, 77).

I NKVTS rapportens litteraturstudie vises det at de som har en kritisk holdning til hjernevaskteori, samtidig anerkjenner det at noen religiøse grupper isolerer seg i ulik grad fra samfunnet og at det får konsekvenser for medlemmene (Skoglund, Sveinall, Paulsen og Lien 2008, s, 49). Det trekkes også frem at American Psychological Assosiation ikke har et klart svar på hjernevaskteoriens gyldighet, fordi de er usikre på om det passer inn i det religiøse feltet (Ibid s, 52). I denne avhandlingen benyttes begrepet tankekontroll i teoridelen, fordi flere av mekanismene i tankekontroll er gjenkjennelige i materialet.

Dagsaktuelt

Organisasjonen Hjelpeskilden ble opprettet i 2013 og ICSA (international cultic assosiation) arrangerte juni 2015 en aktuell konferanse. «Hjelpeskilden Norge er en organisasjon som arbeider med informasjon om lukkede, fundamentalistiske eller usunne trossamfunn, med spesiell fokus på barns oppvekstvilkår» (Hjelpeskilden 2015).

Fundamentalisme kan forklares som en religiøs ideologi, hvor grunnlaget er en absolutt sannhet som har konsekvenser for allmenne normer og regler for hvordan en skal oppføre seg (Vokt 2015). Hjelpeskilden driver informasjonsarbeid og tilbyr hjelp og støtte for mennesker i religiøse bruddprosesser. De har kontakt med pårørende for å gi råd og med mennesker som vurderer å melde seg inn i slike trossamfunn. Noe av det som er viktigst i arbeidet til Hjelpeskilden er å gjøre det lettere å bli integrert til storsamfunnet etter bruddet (Ibid). Bare i løpet av våren 2015 har nettsidene til hjelpeskilden utviklet seg og fått en større informasjonsbredde.

ICSA arrangerte en konferanse med tittelen; Hvordan håndtere barn i lukkede trossamfunn? ICSA er en organisasjon som ble grunnlagt i 1979, og drives som et globalt

nettverk av mennesker som bekymrer seg for psykisk manipulasjon og misbruk i kulter og andre grupper som setter høye krav til medlemmer (ICSA).

1.2.3 Plassering i fagfelt

Fagdisiplinen det tas utgangspunkt i, i denne avhandlingen er diakoni. Det vil også bli brukt religionspsykologi og sjelesorg som forståelseshorisont, for å forklare og forstå fenomenene som kommer frem i funnene. Religionspsykologien tar for seg ulike psykologiske teorier og metoder, for å studere tro og livssyn, hvordan det trer fram i det indre psykiske liv, i fellesskap som adferd og handlinger, altså hva slags funksjon troen har både personlig og i fellesskap. Troen blir sett på fra en annen vinkel, ikke fra en teologisk fortolkningsramme (Stålsett 2012, s.113 og Danbolt 2014, s. 18). Sjelesorg handler om å ta den enkelte på alvor i den livssituasjonen de står i, å møte og anerkjenne blant annet opplevelser, erfaringer og valg (Stoltenberg 2008, s, 246). Sjelesorgen har i oppgave «å vise omsorg for menneskets liv i relasjon til den treenige Gud, seg selv, medmennesker, naturen og materielle verdier, sett i en kulturell, sosial og kirkelig sammenheng» (Grevbo 2006, s, 503). Sjelesorg som fagdisiplin er en del av diakonifaget. Videre kommer jeg inn på hvilke forskere og teoretikere jeg har benyttet meg av i denne avhandlingen, for deretter å beskrive diakoni og studiens plassering i diakonien.

Noen av de prinsippene jeg har brukt for å velge litteratur er at forfatterne er anerkjent innen fagmiljøet og anbefalinger gitt fra fagfolk jeg har tillit til. Valg av teori er også gjort på grunnlag av funnene i analysen, i denne prosessen kan det være lett å la seg rive med og trekke ut de mest krasse og spennende utsagn, dette kan farge resultatet og diskusjonen. Det er vektlagt å prøve å finne frem til det nyeste innen forskning og teori, mine valg er også gjort på bakgrunn av et ønske om å bruke norsk litteratur og forskning. Den norske litteraturen har hentet en del kunnskap fra amerikansk litteratur, som slik jeg tolker det, er ganske ulik den norske forskningen. Den amerikanske forskningen kan berike litteraturen med flere perspektiver. Som tidligere beskrevet er det sterke meninger som bryter mot hverandre på området, gjennom valget av litteratur har det blitt forsøkt å skape et nyansert bilde av tematikken. Forfattere og forskere jeg blant annet benytter i denne avhandlingen

er Arne Tord Svienall, Marie Farstad, Gry Stålsett, Finn Skårderud, Tormod Kleiven, Leif Gunnar Engedal, Hege Kristin Ringnes og Dagfinn Ulland

En diakonal utfordring

For å redegjøre for tematikken i avhandlingen som et diakonalt anliggende, vil det først bli redegjort for diakoni gjennom å ta utgangspunkt i diakoniplanen, for deretter å beskrive hva dette har å si for den aktuelle tematikken. Hva diakoni egentlig er og hvordan man skal forstå det som fagfelt er det ulike meninger om, for å få et innblikk i hva diakoni innebærer, vil det her i denne avhandlingen tas utgangspunkt i diakoniplanen til Den norske kirke som kom ut i 2008. Den definerer diakoni slik: «Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og kommer til uttrykk gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet» (Kirkerådet 2008, s, 4). Nestekjærlighet innebærer blant annet at mennesker er gjensidig avhengig av hverandre, dette er noe som vedvarer gjennom hele livsløpet.

«Nestekjærlighet i praksis handler både om små, enkle handlinger og om store, krevende tiltak. Barmhjertigheten ydmyker ikke mottakeren, men ivaretar den andres verdighet» (Ibid s, 17). Det er både viktig å bli møtt med gjenkjennelse «det kunne vært meg» og med gjensidighet. Faktorer som hindrer det å gjøre praktisk nestekjærlighet, kan være usikkerhet, frykt, egoisme og likegyldighet, og det er behov for åpenhet rundt disse hindringene for å lettere kunne gjøre noe med det.

Noe av det som beskriver inkluderende fellesskap i Plan for diakoni er at det tar utgangspunkt i grunntanken fra den kristne tro om at mennesket er skapt for fellesskap. Diakonien innebærer å styrke det relasjonelle mellom mennesker og skape muligheter for å opprette nye bånd der forhold er gått i stykker. Oppbyggende fellesskap skaper muligheter for at alle kan bidra og ta imot. Det gir rom for mangfoldet og forsikrer seg om at alle blir inkludert (Ibid s, 18).

En diakonal oppgave er å stå opp for mennesker som får sitt menneskeverd krenket, dette kan være en del av kampen for rettferdighet. Det kan dreie seg om å engasjere seg i

samfunnsdebatten lokalt når det identifiseres at menneskeverdet blir krenket, eller samarbeide med andre instanser i samfunnet om å bygge opp gode hjelpetilbud (Ibid s, 24). Problematikken i denne studien berører fundamentale verdier som diakoniplanen legger vekt på.

Brith Dybing har nylig skrevet en masteroppgave i diakoni med tittelen *Troen som ble en byrde*. I slutten av avhandlingen nevner hun utfordringer for praksis og forskning som blir belyst i oppgaven, som det bør arbeides videre med. Hun trekker frem at diakonien er en av de som kan ta utfordringen om å være med å bygge hjelpetilbud. Den tverrfaglige bakgrunnen fra bachelorutdanning innen helse- sosial- eller pedagogiske fag, er i tillegg med på å gjøre diakoner godt egnet til å møte mennesker som strever med åndelige/eksistensielle spørsmål. Dybing mener at; «Diakonen vil være spesielt godt egnet til å kunne initiere samarbeid med det offentlige for å utføre et omsorgsarbeid og fellesskapsbyggende arbeid» (Dybing 2014, s, 80). Hun foreslår at det i utviklingen av diakonifaget bør forskes på hvilke rolle diakonen kan ha i utviklingen av hjelpetilbud, i møte med mennesker som bærer på erfaringer fra usunne religiøse miljøer. Både i kirken og i samfunnet ellers. Hun foreslår også at dette temaet bør inn i læreplanene til diakoniutdanningen og at Kirkerådet tar dette med som et satsingsområde når det skal utarbeides en ny plan for diakoni i Den Norske kirke (ibid).

1.3 PRESENTASJON OG PRESISERING AV PROBLEMSTILLING

Hittil har det blitt gjort et forsøk på å belyse den aktuelle forskningen på området og gi et innsyn i debattene rundt hjernevaskteorien og sektbegrepet. Med utgangspunkt i tematikken som dagsaktuell og med oppfordring til å fokusere på tematikken innenfor diakonien, har jeg valgt følgende forskningsspørsmål:

1. *Hva kjennetegner fortellingene til personer som har brutt ut av sekter?*

Videre har jeg valgt to forskningsspørsmål med utgangspunkt i ferdig analyse:

2. *Hvordan kan disse fortellingene forstås i lys av psykologiske/sjelesørgeriske teorier om skam, verdighet, frihetsfrarøvelse og egen autoritet?*
3. *Hvordan kan folk som har brutt med sekter eventuelt få hjelp fra kirkelig diakoni?*

1.4 BEGREPSDEFINISJONER

1.4.1 Sekt plassert i «kirkelandskapet»

Religionssosiologien har utviklet typologier over religiøse grupper. De deler religiøse grupper i fire; kirke, sekt, denominasjon og kult. For å tilnærme seg sekt som betegnelse på en religiøs gruppe, vil jeg innledende redegjøre for hvordan det differensieres mellom de ulike typologiene. «Kirken omfavner det samfunnet de lever i, mens sekten ofte distanserer seg fra storsamfunnet og lever i konflikt med de sosiale omgivelsene» (Ringnes og Ulland 2014, s. 258). Eksempel på kirke: Den romersk-katolske kirke. Sekten er preget av en radikalitet og av å være etisk streng. For å kunne bli med i en sekt så må man være kvalifisert. Eksempel: Jehovas vitner. Denominasjon kan man beskrive som en slags mellomting mellom kirke og sekt, en type religiøs organisasjon. Denominasjonen tar likevel ikke monopol på det de mener er sannheten, og de aksepterer at også andre grupper kan være bærere av sannheten. I møte med samfunnet er det ikke konfliktfylt slik det gjerne er i en sekt. Det er også mindre krav til medlemmene i en denominasjon enn i en sekt. Eksempler som er nevnt er Frelsesarmeen og pinsebevegelsen. En kult kan være karakterisert av uformell og privat religiøsitet. «Kult er et begrep med uklar og skiftende betydning» (Ibid). Eksempel: Kulter som tar kontakt med engler. Begrepene «sect» og «cult» brukes om hverandre, forskning på kulter kan på dermed også være relevant for forskning på sekter. Man kan finne blandingsformer mellom de ulike typologiene, de kan grense mellom denominasjon og sekt for eksempel. De ulike religiøse gruppene kan også gå fra å være en type til en annen (ibid).

Sektbegrepet

Både Sveinall, Ringnes og Ulland er enige i at sekt ofte er negativt ladet i dagligspråket og i mediene, men at det parallelt brukes som et verdinøytralt forskningsbegrep (Ringnes og Ulland 2014, s. 257 og Sveinall 2000, s, 30). Sveinall skriver at ordet sekt kommer fra det latinske *sequi* og betyr parti eller tilhengerflokk. I en artikkel av Ringnes og Ulland som handler om individet i religiøse sekter velger de bevisst å bruke begrepet sekt. Andre begreper som i det siste har blitt brukt i stedet for sekt, er isolerte trossamfunn og lukkede trossamfunn (Ringnes og Ulland 2014, s, 261). Deres artikkel sier at sekter er ulike, samtidig som de har noen særtrekk, blant annet en sterk gruppetilhørighet og sosial identitet. De som er innenfor har funnet svar på eksistensielle spørsmål, som majoriteten utenfor ikke har anerkjent. Noen sekter ønsker å holde seg atskilt fra verden, de isolerer seg, mens andre har fokus på misjonerende arbeid utad (Ibid, s. 257). I følge Arne Tord Sveinall (2000, s 41-42) er kriteriene for at et trossamfunn skal kunne defineres som en sekt at:

1. Motstridende opplysninger og uklarheter blir tolket slik at det passer inn i sektens lære. Altså en reaksjon mot annerledeshet.
2. Kontakten med mennesker utenfor begrenses, man bryter for eksempel kontakt med familie og tidligere medlemmer.
3. Det skapes en distanse mellom samfunnet og sekten, der sekten har sannheten. Sekten finner alternative måter å leve på som ikke er standarder i samfunnet, jeg'et skal slettes og omformes til å være en etterfølger av sekten.
4. Trossamfunnet har den absolutte sannheten. Det er ikke mulighet for å stille seg kritisk til dette, dersom man allikevel gjør det, kan det skape reaksjoner og kan bli sett på som opprør mot Gud.

3 av 4 kriterier må være tilstede.

I Brith Dybing's masteroppgave *Troen som ble en byrde* velger hun å ikke bruke sektbegrepet, fordi det lett assosieres med små lukkede grupper det er vanskelig å identifisere seg med, at det har et sensasjonspreg og hun frykter at det kan virke

ekskluderende å stemple noen konkrete miljøer som mer ødeleggende enn andre (Dybing 2014, s 14-15).

I denne avhandlingen velger jeg å bruke sektbegrepet, forståelsen av begrepet innebærer her at samfunnet er preget av en innenfor/utenfor kultur, trossamfunnet eier den eneste sannheten og samarbeider ikke med andre kirkesamfunn. Andre gjennomgående komponenter er det høye idealet som settes av menighetens ledelse, altså sterke føringer gjennom leveregler.

1.4.2 Avhoppere

Avhoppere som begrep i denne sammenheng beskrives som mennesker som har vært medlem i en sekt, men som har gått ut av sekten og brutt medlemskapet, eller som har blitt støtt ut. Altså eks-medlem av en sekt. Andre ord som blir brukt synonymt er utbrytere, eks-medlemmer.

1.4.3 Idealselvet, idealet i trossamfunnet, skam og selvfølelse

Idealselvet er en indre standart ethvert menneske bærer på. Selvfølelse, skam og idealet i trossamfunnet er nært knyttet opp mot hverandre og opp mot forståelsen av idealselvet. *Skammen* kommer som et resultat av et misforhold mellom hvordan jeg er og hvordan jeg ønsker å være, en forstyrrelse i reguleringen av selvfølelsen. Jo høyere selvidealet er, altså jo høyere krav man stiller til seg selv, desto større blir misforholdet mellom hvordan jeg føler at jeg blir sett og hvordan jeg vil bli sett. Dette fører til selvforakt (Skårderud 2002a, s, 38, Follesø 2003, s, 101). Follesø sier at «skam fremmes og forsterkes ved avvising, ofte tidlig i et menneskes utvikling. Hvis et barn ikke blir møtt positivt og ivaretagende i sin spontane iver, sitt engasjement og hengivenhet, kan det oppstå en grunnleggende opplevelse omkring hele selvet: *Jeg er ikke verdt noe. Jeg har ikke livets rett. Jeg er ikke elskverdig. Jeg blir ikke mottatt av andre* (Follesø 2003, s, 102). Selvet kan bli forstått som «en persons mer varige opplevelse av seg selv, med organisering av opplevelser og erfaringer. Selvet organiseres i den gjensidige interaksjonen med foreldre, og affekter er

sentrale i organiseringen» (Skårderud 2002b, s, 54). De inntrykk og opplevelser det enkelte subjektive menneske har av seg selv kan bli oppsummert som selvfølelse. «God selvfølelse vil ikke si det samme som at man hele tiden føler seg god og verdifull, det er snarere evnen til å tåle og takle følelser som utilstrekkelighet, svakhet og inkompetanse» (Ibid s, 59).

1.5 STUDIENS HENSIKT OG MÅL

Det vil være et mål å utforske på hvilken måte kirkelig diakoni kan bidra i et hjelpearbeid rettet mot mennesker som har brutt ut av sekt? Hvilke hjelpetiltak kan være aktuelle? Hvilke behov har den enkelte avhopper? Bør denne kunnskapen bli integrert som en del av diakoniutdanningen? Hvilke faglige perspektiver bør i tilfelle legges vekt på?

1.6 OPPGAVENS OPPBYGGING

Kapittel en har forsøkt å lage en ramme ved å se på bakgrunn for tema, definere viktige begreper og presisere problemstillingen, altså en introduksjon. Kapittel to er et metodekapittel, der vil både forskningsdesignet bli forklart og bakgrunn for utvalg. Neste kapittel (3) presenterer studiens materiale, analysen av materialet og resultatene av analysen. Med utgangspunkt i funnene hentes det i kapittel fire inn teori og forskning som er relevant, i kapittel fem diskuteres problemstillinger, som aktualiseres ved å sette funn og teori opp mot hverandre. Til slutt vil jeg forsøke å trekke frem noen slutninger, som er viktige ut fra det som kommer frem i studien, det vil danne oppsummering og konklusjon i kapittel seks.

2. Metode

2.1 EN KVALITATIV TILNÆRMING

I denne avhandlingen brukes Virginia Braun og Victoria Clarke sin tilnærming til tematisk analyse. Tematisk analyse er ifølge Braun og Clarke en av mange analysemetoder innen kvalitativ forskning, den kvalitative tilnærmingen i forskning er i seg selv svært kompleks og nyansert (Braun og Clarke 2006, s, 78). I den tematiske analysen av materialet velges en induktiv tilnæringsmåte, med dette menes det at temaene som blir identifisert har en sterk link til dataene. Det er en kodingsprosess uten å prøve å passe inn i en allerede eksisterende koderamme eller mine antakelser (Ibid s, 83). Det forsøkes å gå inn i materialet med en avklart forforståelse og så blanke ark som mulig. Med den kvalitative metoden vil en oppnå å beskrive og analysere karaktertrekk og egenskaper ved avhoppere fra sekt, fenomenet kan sees på fra ulike perspektiver. I motsetning til den kvalitative metoden er den kvantitative metoden en metode som fokuserer på å samle data som kan telles (Malterud 2011, s, 55).

2.2 UTVELLGELSE OG ANALYSEPROSESS

I avhandlingen vil analysen fungere som en bro mellom materialet og resultatene, analysen skjer ved tolking, organisering og fremstilling av en sammenfatning. Utgangspunktet er problemstillingen, spørsmål med inspirasjon fra forskerspørsmål nummer en blir stilt til materialet, svarene beskriver fenomener og mønstre i materialet, dette blir utført ved å systematisk gå inn i materialet og ved kritisk refleksjon identifiserer og kommer frem til beskrivelsen. En viktig del av arbeidet er å avklare hvilken betydning egen forforståelse har for resultatet. Til slutt vil funnene drøftes opp mot teorier som allerede eksisterer på området (Malterud 2011, s, 91).

2.2.1 Søk etter materiale

Det ble i starten søkt bredt etter beretninger på Oria og google scholar, dette resulterte i å finne fortellinger både i boka *Captive hearts, captive minds* (Tobias og Lalich 1994), avisartikler og på hjelpenettsider for avhoppere fra sekter. Både engelskspråklige og norske, valgte å trekke ut de nyeste, som passet sekt-kriteriene som har blitt nevnt sektdefinisjonen i introduksjonen. Fant et intervju i Fedrelandsvennen, med 3 avhoppere fra Menigheten Samfundet, skrevet våren 2015 og 7 fortellinger fra hjelpekilden.no som ble startet opp i 2013. Fikk bekreftet av veileder at disse dataene kunne brukes.

2.2.2 Utvalg av informanter

Med bakgrunn i at dette er et forskningsprosjekt, har det blitt lagt vekt på å sikre at utvalgs-kriteriene ved valg av materiale dekker data om fenomenet som ønskes utforsket, samt overveielser rundt gyldigheten og rekkevidden til materialet. Dette prosjektet henter som nevnt sitt materiale fra avisen Fedrelandsvennen og hjelpekilden.no. I første omgang ble det valgt ut 17 fortellinger, men etter å ha lest og vurdert den enkelte beretning ble det valgt ut 10 av disse utfra utvalgs-kriteriene under.

Utvalgs-kriterier

1. Velger kun å ha beretninger fra mennesker som har vokst opp i en sekt, ikke de som velger å gå inn i en sekt i ungdomstid eller som voksen. Dette valget er gjort for å få et enhetlig preg på materialet.
2. Beretningene skal inneholde beskrivelser av det psykologiske perspektivet ved å gå ut av sekt. Noen av de første 17 beretningene som ble valgt ut var mindre interessante, fordi de hadde et mer praktisk fokus enn fokus på det psykologiske.
3. Et annet kriterium som spiller inn i utvelgelsen er at beretteren må ha gått ut av en sekt og oppleve dette som problematisk. For å kunne kalle det en sekt velger jeg å filtrere utvelgelsen ved å bruke kriteriene som tidligere har blitt definert i sekt-definisjonen (jf. pkt 1.4.1).

2.2.3 Hva påvirker validiteten?

Validiteten er gyldigheten til resultatet av den tematiske analysen. Er det et overførbarhetspotensiale? Distansen mellom forsker og informant er stor, på grunn av at det benyttede materiale har blitt lagt ut offentlig, og de fleste fortellingene har anonyme kilder. Dette gjør det umulig å få bekreftet eller avkrefte funnene som kommer frem i analysen. Utvalget består av mennesker som har brutt ut fra 4 ulike sekter, kirkesamfunnene beretningene og intervjuet er hentet fra er Menigheten Samfundet (3 intervjuer), Brunstad Christian Church (2 fortellinger), Guds menighet (1 fortelling) og Jehovas vitner (4 fortellinger). Siden dette utgjør fire sammenhenger vil funnene både kunne beskrive likhetstrekk og ulikheter fra de ulike kirkesamfunnene.

Materialet er hentet fra offentlige tilgjengelige kilder, avhopperne har selv valgt å stille til intervju eller lagt ut sin beretning offentlig. Dette kan ha noe å si for hvilke beretninger som er tilgjengelige. De som ikke har opplevde det problematisk å gå ut, vil muligens ikke ha like stort behov for å fortelle sin historie. Andre som ikke ønsker å fortelle, vil kanskje heller å fortrenge det som har skjedd? Det som blir beskrevet i beretningene er ufiltrert råmateriale, men intervjuet fra Fædrelandsvennen er påvirket av journalistens forforståelse og historiene som legges ut på hjelpkilden.no er trolig gjennomlest og godkjent av ledere i organisasjonen før de har blitt lagt ut. Ved å velge å analysere avhopperes beretning, så får en kun tak i de opplysningene som avhopperne er villig til å fortelle om offentlig, og dermed gå glipp av de opplysningene som ville ha kommet frem i et rom, hvor det først er bygd tillit. Dette kan begrense hva en får innblikk i. Validiteten vil også bli drøftet i slutten av diskusjonskapitlet.

2.3 TEMATISK ANALYSE AV DATAMATERIALET

Virginia Braun og Victoria Clarke sin tilnærming til tematisk analyse i psykologi kommer her til å bli brukt som rammeverk. Fleksibilitet er en av fordelene med metoden, men fleksibiliteten kan også i noen tilfeller være negativ, fordi det kan skape usikkerhet rundt grenser og retningslinjer for den kvalitative analysen (Braun og Clarke 2006, s, 78). Et

tema fanger noe viktig om dataene i forhold til forskningsspørsmålene. Prevalensen av temaet i datamaterialet sier noe om hvor mye plass temaet tar i hver beretning og gjennom hele datamaterialet. Temaene og funnene får mindre plass hos noen av beretterne enn hos andre, noen av temaene får også liten plass generelt, men vil bli tatt med på grunn av at det bedømmes til å være av viktig karakter allikevel, ut fra forskningsspørsmålet (Ibid s, 82).

3.2.1 Beskrivelse av prosessen

Proessen startet med å begynne å legge merke til og se etter mønstre som har betydning, altså problemer som skaper interesse i datamaterialet. I analysen begynte skrivingen allerede helt fra start, for å utbrodere ideer og koder som kom frem, skrivingen pågikk gjennom hele analyseprosessen. Fasene under har i forskningsprosessen blitt brukt som en guide i analysen, men med åpenhet for fleksibilitet i prosessen, det har vært behov for å gå frem og tilbake mellom de ulike fasene.

1. Bli kjente med datamaterialet.
2. Innledende koding.
3. Søk etter tema.
4. Gjennomgang av temaer.
5. Definere og navngi temaene.
6. Ferdigstillelse av resultat.

(Braun og Clarke 2006 s. 86-87)

Fase 1: Bli kjent med datamaterialet.

I analyseprosessen ble det lagt vekt på at forskerrollen skulle ha så nøytrale «forskerbriller» som mulig, for å ha et åpent sinn som ikke innsnevrer mulighetene (Braun og Clarke 2006 s, 87). Analysen hviler allikevel på egne tolkninger, som vil være preget av min virkelighetsforståelse og tidligere kunnskaper/mangel på kunnskaper om fagfeltet. I starten av utvelgelsesprosessen ble det valgt ut 17 beretninger fra Fedrelandsvennen og hjelpeskilden.no, som ble lest og reflektert rundt, for så å velge ut 10 av disse. Utvalgsriteriene, som tidligere har blitt nevnt, ble vurdert og fulgt. Beretningene er på

mellom 256- 1969 ord, totalt 9004 ord. Disse ble lest, samtidig som ideer og sammendrag ble skrevet.

Fase 2: Innledende koding.

I fase 2 fikk identifiserte koder hver sin farge, både i selve beretningene, men også i en tabell hvor det ble registrert hvor mange ganger hvert tema ble nevnt i de ulike beretningene, et eksempel på en kode er frykt. Tabellen inneholdt en akse med nummererte beretninger og en akse med koder. En sorteringsprosess som skapte en oversikt over de ulike kodene, og hvor det samtidig ble identifisert noen nye koder. Til slutt var det 43 koder totalt. Noen av kodene skiller seg ut fra det dominerende i hver historie, men har blitt vurdert til å kunne være viktig å ha med allikevel. Et slikt kodingssystem kan kritiseres, noe av kodenenes kontekst blir borte, og to eller flere koder kan ha nesten samme betydning. Men man får frem hvilke koder som nevnes få ganger eller mange ganger (Braun og Clarke 2006 s, 89).

Fase 3: Søk etter tema.

Ved å se på kodene som ble identifisert i tabellen og dataene i fase 2, handlet fase 3 om å finne potensielle og aktuelle temaer som kunne være hovedtemaer, med sorterte koder under som undertemaer (Braun og Clarke 2006 s, 89-90). For å komme fram til dette ble de ulike temaene skrevet på hvert sitt ark, for så å lage tematiske kart ut fra hovedtemaet med aktuelle koder.

Fase 4: Gjennomgang av temaer.

Her ble de ulike temaene først sjekket opp mot kodingen i beretningene, altså mot de ulike utsagnene som underbygger hver kode og tema. Ved å gjøre dette så bekreftet det om kodingen og tematiseringen samkjørte eller om noe ikke passet inn. Temaene ble satt som overskrifter, hvor sitater fra de ulike beretningene og intervjuet ble satt inn, ved hjelp av fargekodene og meningen i teksten. Denne gjennomgangen gav en ny forståelse av at noen sitater kan ha flere koder og temaer i et og samme sitat. Noen av temaene måtte få nye

navn, og andre måtte lages for å finne et hjem til kodene som ikke passet inn i et allerede eksisterende tema. Til slutt i fase 4 ble validiteten av hvert tema identifisert opp mot datasettet, og det ble lagd nye temakart som reflekterer meningene i dataene som en helhet (Braun og Clarke 2006 s, 91).

Fase 5. Definere og navngi temaene.

Den pågående analysen kom her til en fase hvor hvert tema ble avgrenset, og gjennom de ulike mønstrene og sammenhengene som analysen fortalte, kom det frem en klar definisjon og et navn på hvert tema. Her ble det også kontrollert om temaene gikk for mye inn i hverandre.

Fase 6: Ferdigstillelse av resultat.

Her samles analysen til et resultat som blir presentert som en rapport i neste kapittel. Presentasjonen blir min fortelling om dataene, mine analytiske antakelser, noe mer enn bare en beskrivelse av dataene (Braun og Clarke 2006 s, 93).

3. Presentasjon av studiens materiale og resultat av analyse

I dette kapittelet presenteres først intervjuet av tre kvinner fra Fædrelandsvennen, deretter presenteres sju historier hentet fra organisasjonen Hjelpeskilden. Blant de sju er det to personer fra Smiths Venner, en fra Guds menighet og fire fra Jehovas Vitner. Til slutt vil resultatene fra den tematiske analysen bli lagt frem.

3.1 PRESENTASJON AV BERETNINGER

Noen av fortellerne har gått offentlig ut med navn, mens andre har fått fiktive navn, i presentasjonen er ikke den enkeltes personalia viktig, men det de ønsker å fortelle. For å gjøre presentasjonen av beretningene og resultatet oversiktlig, får den enkelte forteller et nummer. Nummeret vil bli brukt i presentasjonen av beretningene og i resultatet av analysen, altså gjennom hele kapittel tre. Her er en oversikt over navnene med nummer:

1. Rose-Linn
2. Marie Louise
3. Irene
4. Bente
5. Silje
6. Solfryd
7. Ellen
8. Jennifer
9. Arne
10. Bille

3.1.1 Fædrelandsvennen

Avisen Fædrelandsvennen har denne våren kontaktet tjueto tidligere medlemmer i Menigheten Samfundet. Tre av dem sier at det var en nokså ukomplisert prosess å gå ut av menigheten, for de nitten andre var det vanskelig. (Markussen 2015, s. 8-11) Artikkelen

med overskriften *De har meldt seg ut av Menigheten Samfundet. De forteller om sorgen de påførte foreldrene. De forteller om vennskap som forsvant* presenterer intervjuet av tre kvinner som har opplevd det vanskelig å gå ut fra Menigheten Samfundet. Dette er artikkel nummer tre i Fædrelandsvennen om Menigheten Samfundet siden 16. Januar 2015.

1. Avisintervju med Rose-Linn, 32 år, Menigheten Samfundet

Rose-Linn vokste opp i Menigheten Samfundet med mor, far og søsken. Kjæresten måtte bli medlem for å få gifte seg med henne. De giftet seg, men nå er ekteparet utmeldt, det er 3 år siden bruddet. Det at Rose-Linn brøt ut, skapte usikkerhet i venninnegjengen som fortsatt er medlem i Samfundet. Venninnegjengen søkte råd hos menighetsledelsen og fikk anbefalt å prøve å overtale Rose-Linn til å komme tilbake. Hvis ikke det gikk, skulle de bryte kontakten med henne. Dette skapte uenighet i gjengen. Rose-Linn uttrykker at hun sikkert kunne beholdt noen venner derfra, men synes det var for vondt å skape splid i gruppa. Samholdet hun opplevde i vennegjengen er et savn for henne, men hun hadde noen venner utenfor menigheten, så hun har ikke tapt alt.

Det var også vanskelig å møte foreldrenes reaksjoner på utmeldingen og det kostet mye å gå imot rådene menigheten gav. Rose-Linn våget seg ut, hun orket ikke være med lenger, fordi det var mange viktige ting hun var uenig i. Det beste ved utbruddet er at hun nå føler seg fri (Markussen 2015, s. 9).

2. Avisintervju med Marie Louice, 40 år, Menigheten Samfundet

Marie Louice vokste opp i Menigheten Samfundet og meldte seg ut for ti år siden. Utbrytningsprosessen startet da hun begynte å snakke med ei venninne utenfor menigheten om Jesus, hvor samtalen gjorde at hun fikk andre tanker rundt læren i menigheten. Hun forsøkte først å bli i Samfundet for å prøve å forandre menigheten innenfra. Det var en forlovelse med en utenfra som gjorde bruddet reelt, hun beskriver det som en trist dag. Paret prøvde først å bli tatt opp som medlemmer i menigheten, men da måtte forloveden hennes døpe seg på nytt for å bli godtatt. Forloveden opplevde dette som respektløst mot sin tro, dermed meldte Marie Louice seg ut (Markussen 2015, s. 10).

Nå frykter Marie Louise tausheten aller mest, og at hun skal bli oppfattet som om hun tror at hun er bedre enn medlemmene, som fortsatt er med i Samfundet. Hun frykter at noen skal bli sinte. I dag er Marie Louise gift, har to barn og er medlem i Misjonsforbundet. Hun kjenner fortsatt på at hun må leve mer rett for at Gud skal være glad i henne. Hun savner samholdet i menigheten.

3. Avisintervju med Irene, 43 år, Menigheten Samfundet

Irene hadde ventet lenge med å melde seg ut på grunn av moren. Ved utmeldelsen hadde moren reagert med bunnløs fortvilelse og bunnløs sorg. Men da Irene fikk seg kjæreste utenfra som hun ville gifte seg med, visste hun at hun ikke ønsket å trekke noen med seg inn i menigheten, så hun det som nødvendig å melde seg ut. Hun forteller at menighetens lære sier at den som melder seg ut, går fortapt og går til helvete, men Irene selv er ikke redd for å gå fortapt. I dag er Irene gift og har ei datter.

Allerede som barn stilte Irene spørsmål om hva som var så spesielt med Samfundet. Men hun opplevde ikke å få svar som hun forstod. Noe hun opplevde som fint med menigheten, var at folk var flinke til å ta vare på hverandre. Det som er godt med å ha brutt ut, er blant annet å ikke tilhøre en gruppe som har en grunnholdning som fordømmer andre (Markussen 2015, s. 11).

3.1.2 Hjelpekilden

4. Dikt: Dere kalte det kjærlighet. Skrevet av Bente, Smiths venner

Bente har skrevet noen tanker til menigheten i form av et dikt. Forfatteren gir uttrykk for at hun trenger rom til å håndtere livet, noe hun ikke fant i menigheten. "Jeg forlot Brunstad Christian Church for en tid tilbake, og har skrevet ned noen tanker til menigheten i form at et lite dikt":

dere kalte det kjærlighet

*jeg satt der
men jeg var ikke der
jeg hørte hva de brølte
jeg prøvde å lukke ørene*

*Du er ikke god nok!
Du klarer ikke dette alene!
Satan står klar for å ta deg imot!
Helvetes dører er åpne for deg!*

*Du er ikke redd viss du tror nok!
jeg var redd
Du har ikke angst, du er bare sta!
jeg hadde angst*

*Ikke bry deg om hva andre tenker om deg!
sosial angst er ikke en synd
Be mer, og bank på Guds dør!
hendene mine er lammet*

*Ta tankene til fange!
hjernen min er blitt til suppe
Du må seire over frykten!
angsten øker*

*vær så snill, gå vekk
Jeg er her for å hjelpe deg!
dette er ikke hjelp
Slapp av, Gud kan helbrede deg!*

*Slipp Jesus inn i hjertet ditt!
Aldri synd igjen!
Be konstant og vær alltid glad!
Onde åndsmakter prøver å ta deg!*

*jeg orker ikke mer
jeg må få ro rundt meg
jeg må håndtere livet*

*jeg skulle gått for lenge siden
det er bare det at det er så vanskelig
når hele kroppen er i lenker*

*jeg skulle ha lett mer etter nøkkelen
jeg skulle tatt mer ansvar
jeg skulle tenkt mer
jeg skulle følt mer*

*men jeg var ikke et menneske
dere tok fra meg menneskeheten min
dere tok meg til fange
i et fengsel dere kaller kjærighet
(Hjelpekilden 2014)*

5. Kjære søster, sammendrag av et brev skrevet av Silje, Smiths venner

Silje's forhold til familien etter å ha brutt ut av Smiths venner er komplisert. Silje klarer ikke å forstå hvorfor hennes søster er så sint, et sinne som hun har vist ved å være tydelig på at hun ikke lenger ønsker å ha kontakt. I møte med sin mor opplever Silje å ha et ekte forhold, preget av sann kjærlighet. Men det har vært vanskelig å forholde seg til farens harde hånd, noe hun etter hvert har skjønt handler om at han er preget av Smiths venners vranglære.

Terapien Silje har gått i ble ikke støttet av familien. Hun fikk kritikk for at hun ikke klarte å legge ting bak seg og de hevdet at hun var slem mot faren, da hun inkluderte ham i terapien. Hennes hensikt var å skape en fremtid hvor hun og faren kunne omgås. Silje sier at hun i dag har et liv fylt av glede og kjærlighet, hun er gift og har barn.

Spørsmål hun stiller til søsteren i brevet: «Var jeg en fæl person fordi jeg hadde tatt skade av det man i dag ser var vranglære? Skal overgripere beskyttes, og ofre trykkes ned og tvinges til taushet? Skal mennesker som har opplevd overgrep på andre måter behandles på samme vis?» (Hjelpekilden 2014)

6. Mors Sol og fars fryd, skrevet av Solfryd, Guds menighet

Solfryd fikk navnet sitt fordi hun skulle være mamma sin sol og pappa sin fryd. Hun er adoptert, noe som egentlig var ulovlig i den menigheten hun kom inn i. Familien ble sterkt kontrollert på grunn av dette. Faren misbrakte henne seksuelt. Da dette ble avslørt, ville menigheten håndtere det internt. Faren måtte bekjenne sine synder i menigheten, men myndighetene ble ikke kontaktet. Faren fortsatte å gjøre overgrep gjennom hele Solfryds oppvekst. De andre barna i området fikk ikke lov til å leke med henne, fordi foreldrene visste at faren var en overgriper, Solfryd trodde selv at det var på grunn av henne at de ikke ville leke.

Guds menighet mener de vandrer på den smale sti, som fører til evig liv. Alle i verden går på den brede sti som fører til fortapelse. Menighetens regler blir dermed veien til evig liv. Solfryd er i dag 65 år og har familie. Hun sørger fortsatt over tapt barndom, men gleder seg også over sine barn og barnebarn som lærer henne å leke, og på den måten tar hun tilbake sin tapte barndom (Hjelpekilden 2014).

7. Kjære mamma og pappa, brev skrevet av Ellen, Jehovas vitner

I brevet til foreldrene forteller Ellen om sitt liv, nå med mann og barn, en mann som er fri, raus og inkluderende. I motsetning til hennes far som har vært styrt av læren i Jehovas vitner; en lære som er tyngende, som sies å vise den eneste sannhet og som stiller umulige krav. Ellen har blitt utestengt og stemplet som styrt av satan. Hun beskriver en lengsel etter å ha kontakt med foreldrene, etter å kunne vise kjærighet til dem, og kunne snakke om de tingene som har blitt vanskelig ved å vokse opp i Jehovas vitner. Ellen har tatt et valg om å ikke leve slik foreldrene ønsker hun skal leve.

Barndommen var fylt av engstelse, en følelse av å ikke være god nok, redsel og en følelse av å være utenfor. Så lang tilbake som hun kan huske, har hun båret på en tvil i forhold til læren i trossamfunnet. Fokuset i menigheten ble rettet mot å følge regler og følelser ble stengt inne. Det ble ensomt. Bursdager, jul og 17. mai ble ikke feiret, men Ellen husker også hyggelige opplevelser fra barndommen (Hjelpekilden 2014).

8. Forestill deg dette. Skrevet av Jennifer, Jehovas vitne

Forestill deg å vokse opp i en verden fylt av ekstremer. Jennifer forteller om hvordan Harmageddon påvirker tankegangen til et barn. Hverdagen er preget av hun snart kommer til å bli prøvd under Harmageddon, for å få evig liv. Harmageddon er dagen hvor Guds dom skal falle over menneskene. Jennifer klarte ikke å knytte seg til andre som kom til å dø i Harmageddon. Hun sier: «Du vet at ut av alle de som er i rommet, kanskje på hele skolen, så er du den eneste som holder nøkkelen til deres liv i dine hender- men de er likegyldige» (Hjelpekilden 2014). Hun frykter for satan som truer og som hun kanskje må

leve sammen med dersom hun ikke er god nok for Jehova under Harmageddon. Hun ber inderlig til Jehova om beskyttelse fra det onde. Hun blir også forberedt av andre på at mange jenter vil bli voldtatt for sin tro, før Harmageddon (ibid).

9. Nesten død – men levende igjen! Skrevet av Arne, Jehovas vitne

Arne forteller at det å gå i menigheten Jehovas Vitner gir en følelse av å dø litt som menneske hver dag. Han har vært eldste i menigheten, men fordi han tvilte på «sannheten», fikk han en følelse av å være mer og mer falsk for hver dag som gikk. En hendelse som veltet lasset var en pedofilisak i nabomenigheten som ikke ble håndtert på en god måte. Hans opplevelse var at systemet i ledelsen skjulte pedofilisaker, og at ledelsen på den måten bedro menigheten. På grunn av dette ble Arne skilt fra sin kone og 3 år senere utstøtt fra menigheten. Han bar på en følelse av å være død for alle de som betydde noe for ham. Det endte med at han prøvde å ta livet sitt en uke etter at han ble utstøtt, han hadde tatt den endelige beslutningen om dette etter mye alkohol. Men selvmordsforsøket ble forhindret da telefonen ringte akkurat i det han gjorde forsøket. Mannen i andre enden, var en som hadde gått i samme menighet, men som ble utstøtt for noen år siden. Han sa: «...ville bare si at du ikke er alene. Det er mange av oss» (Hjelpekilden 2014).

10. Religiøse sekter – skadelig for barn? Skrevet av Bille, Jehovas vitne

Moren til Bille ble medlem i Jehovas vitner da hun var 6 år gammel. Det var en vanskelig barne- og ungdomstid, men hun forteller at hun har vært heldig siden hun ikke mistet kontakten med nære familiemedlemmer.

De eldste snakket alvorlig med Bille i den tiden hun gikk på ungdomsskolen, om hennes enorme ansvar for å omvende faren, som ikke var Jehovas vitne. Hun hadde gjort et forsøk, men visste innerst inne at det var nytteløst. Menigheten var preget av en stemning som innebar kontroll og konkurransementalitet, hvor det handlet om å være mest Gudfryktig og prektig. Det var lite rom for egenrefleksjon og selvstendig tankegang.

Midt i Billes tenår gikk moren ut av sekten og Bille opplevde det som en stor lettelse å slutte i menigheten. Etter dette levde hun et ungdomsliv med festing og gutter. På grunn av dette ble hun overbevist om at hun var dømt til å dø i Harmageddon, noe som utløste en tøff livskrise. Hun forteller om et vanskelig forhold til skyld og skam, og vanskeligheter med å tro på seg selv som et likeverdig menneske. Hun hadde også en svart/hvitt-tenkning som manglet rom for fleksibilitet og refleksjon. Bille strevde med angst og fortvilelse i forhold til konsekvenser av å ikke lenger leve etter religiøse regler, som f.eks frykt for verdens undergang.

Hun avslutter med å si at Jehovas vitners teorier bleknet gradvis, etter hvert som hun ble voksen og lærte mer om verden og livet. Hun ser det mer i perspektiv, og all bekymring og angst rundt religiøse spørsmål er et tilbakelagt stadium (Hjelpekilden 2014).

3.1.3 Oppsummering

Det som går igjen i de tre intervjuene fra Menigheten Samfundet, er at alle medlemmene fant kjærligheten *utenfor* menigheten. Dette ble en utløsende faktor for å bryte med trossamfunnet. Noen av de gjentakende temaene i de syv siste beretningene fra Smiths venner, Jehovas Vitner og Guds menighet, er et press på prektighet, det å være forfulgt av følelsen av å ikke være god nok, og å ikke være fri fra læren etter exit. Skyld, skam og angst er også fremtredende temaer i de sju beretningene. Overgangen fra tilhørighet til familie og menighet, til å bli utestengt og få et anstrengt forhold til menneskene som i utgangspunktet er viktige relasjoner, beskrives som krevende. Temaene som har kommet frem her og fra analysen av beretningene vil bli utdypet videre i oppgaven.

3.2 RESULTAT

En presentasjon av den tematiske analysen, med fokus på hva som kjennetegner fortellingene til personer som har brutt ut av sekter. Som tidligere nevnt så er det Virginia Braun og Victoria Clarke sin tilnærming til tematisk analyse i psykologi som har blitt brukt her.

3.2.1 Frihetsfrarøvelse versus egen autoritet

Det kan se ut som om kontrollen og maktutøvelsen i menighetene fører til at avhopperne taper noe av sin autoritet i eget liv, altså en frihetsfrarøvelse.

Kontroll

I samtlige fortellinger blir det på ulike måter uttrykt en form for press og kontroll fra ledelsen og innad i menigheten. Det er blant annet strev etter å være gudfryktig, si det riktige og tenke det riktige, altså følge idealet som blir satt av ledelsen.

En følelse av å være fanget.

I materialet kommer det frem at noen av avhopperne uttrykker at de føler seg fanget. Bente skriver: «Dere tok fra meg menneskeheten min, dere tok meg til fange, i et fengsel dere kaller kjærlighet» (4). Silje uttrykker at hun har blitt trykket ned og blitt behandlet med en hard hånd. Det hun trekker frem som mest «betent», er blant annet forbudet mot skoledans, klasseturer, forbudet mot å bade på samme strand som det annet kjønn og forbud mot musikk med trommer og bass. «For meg var det opplevelsen av et fengsel» (5). Rose-Linn svarer slik når hun blir spurt av journalisten «Hva er det beste med å ikke lenger være medlem? – At jeg føler meg fri. Dette er som å komme ut av fengsel. Jeg trenger ikke lenger å mene og tenke som de andre. Jeg kan slippe å føle at jeg ikke er god nok. Jeg slipper å mene at alle andre kommer til helvete» (1).

Bille «.....ønsker å rette fokus på hvordan religiøse miljøer kan påføre barn skader gjennom skremmende religiøse forestillinger og gjennom å hemme barnets naturlige

sosiale og personlige utvikling pga ekstreme levereregler og grunnleggende skepsis til og manglende kontakt med resten av samfunnet» (10). Det er vanlig i sekteriske miljøer å tenke at ikke-kristne (verdslige), kristne fra andre menigheter og tidligere medlemmer har dårlig påvirkning.

Makt

I materialet kommer det frem at det settes krav til medlemmene i de ulike menighetene, om at de må ha en høy lojalitet overfor ledelsen. Informanten Rose Linn beskriver makten slik: «Du må forstå at det koster medlemmene mye å ikke følge de råd menigheten gir» (1). Videre svarer hun på spørsmålet «Hvorfor meldte du deg ut av menigheten Samfundet? – Jeg klarte ikke mer. Det var så mange ting jeg var uenig i – ting som er viktig for meg. Jeg kan ikke leve i noe som er så lukket. Jeg kan ikke underordne meg en lære og en ledelse som slår kraftig ned på noe og noen, og lar annen urett og synd bare ligge» (1).

Ledelsens makt blir brukt til å godkjenne om den enkelte lever nok etter reglene, ellers kan ledelsen bestemme at en blir støtt ut. De 3 intervjuobjektene fra Menigheten Samfundet har alle gått ut i forbindelse med at de har fått seg kjæreste eller blitt forlovet med en utenfor menigheten. Fordi det ikke godtas av ledelsen å være gift med en utenfor, må forloveden til medlemmet døpes med menighetens dåp og bli tatt opp i menigheten.

Ut fra analysen av materialet oppfattes det at menighetsledelsen bruker Gud som maktmiddel. Reglene som settes er ment til det beste for medlemmene, slik at alle kan bli gode nok for Gud. På denne måten kan man forstå at menighetsledelsen har en spesiell kontakt med Gud, at de nesten har samme makt som Gud. Ledelsen i menigheten har «den eneste sannhet» i sin varetekt. Marie Louise understreker det slik: «I Samfundet er det Samfundets dåp – og bare den, og det å leve etter menighetens egen lære, som gir frelse. Ikke noe annet. Å bli frelst slik andre menigheter snakker om, er vrang lære, sier hun» (2).

Det kreves blind etterfølgelse

I materialet kommer det frem at det ikke er lov til å stille spørsmål ved det menighetens ledelse bestemmer. Livet i et lukket trossamfunn er preget av detaljerte regler i et undertrykkende regime. Det kommer frem ulike beskrivelser i alle historiene om at man får lite rom til egen refleksjon og selvstendig tankegang, i tillegg er det syndig og farlig å tenke feil tanker. «Allerede som barn spurte Irene lærere på Samfundets skole og andre i menigheten om hva som var det spesielle med Samfundet. – 'Jeg fikk ikke svar som jeg forsto.' Sånn fortsatte det egentlig også da jeg ble voksen. 'Hvorfor denne isolasjonen? Hvorfor kan ikke vi i Samfundet delta i kirkelige handlinger sammen med andre kristne?' spurte jeg. Enten ble det møtt med taushet, eller med uklare svar. I hvert fall følte jeg det, og ble mindre og mindre aktiv, forteller Irene» (3). For Silje virket det som at hennes spørsmål om menighetens økonomi, stilt til menigheten og familien, ble opplevd som et angrep. Hun nevner at det å kunne se ting fra ulike vinkler vil være noe positivt og berikende for menigheten, men dette var det ikke rom for (5).

Liten forståelse for tvil

Blant alle beretterne har tvilen vært tilstede, på menighetenes ledelsesstil, på «den eneste sannhet», på profetier, på Gud og på nødvendigheten av å følge reglene. Ellen forteller at hun helt fra 7-års alderen har tvilt på læren i trossamfunnet. Da hun uttrykte sin tvil innad i menigheten, ble hun møtt med: Har du slike tanker, så er det noe galt med deg selv. Hun valgte derfor å fortrenge tvilen og bli «den flinke», men opplevde aldri å bli god nok, samtidig som hun ikke kunne være seg selv (7). Det vises liten forståelse for opplevelse av tvil. Dette kommer frem i flere beretninger, at vedkommende som tviler blir fortalt at han/hun bør lese mer i bibelen og gjøre flere gode gjerninger.

Ledelsen har mye tillit og dermed mye makt i sin posisjon. Fortjent eller ufortjent?

Arne er bekymret for måten det ledes på i Jehovas vitne: «Som tidligere eldste så jeg hvordan de eldste beskyttet hverandre i eldsterådet» (9). En av de mest oppsiktsvekkende sakene han nevner, er en overgrepssak hvor en av de eldste i nabomenigheten ble anklaget

for å ha befølt ei 9 år gammel jente gjentatte ganger. Jenta og den eldste ble avhørt av eldsterådet, men overgriperen nektet og siden det ikke fantes noen vitner ble saken henlagt. Moren til den 9 år gamle jenta ville anmelde det til politiet, men fikk ikke medhold i dette fra ledelsen, fordi anmeldelsen kunne skape splid og negative rykter i menigheten. Den anklagede eldste fortsatte i eldsterådet som før.

Solfryd beskriver et liknende tilfelle i sin historie. Ledelsen i menigheten til Solfryd ordnet opp internt i det at hennes far gjorde seksuelle overgrep mot henne. Faren måtte bekjenne synden for menigheten, vise anger og be om bot og bedring. Dette var vanlig prosedyre i menigheten, og myndighetene ble holdt utenfor. På denne måten blir menigheten også rettssystemet (6).

Egen autoritet – egne valg og refleksjoner

Hos flere av fortellerne, kom det frem at de måtte gå gjennom en tøff utbruddsprosess, noe som kan ha ulik betydning hos den enkelte. Ifølge materialet opplevde mange frykt, ensomhet og tap av håp og mening. Det ble nødvendig for dem å rydde i sin egen forståelse av skyld, skam og ansvar.

Det har blant de fleste beretterne vært viktig å kunne gjøre egne refleksjoner, slik at de kunne ta oppgjør i livet som påvirket selvforståelse og relasjoner. Arne begynte å ta seg selv og sine refleksjoner på alvor: «Min kone og jeg ble skilt for 3 år siden. Problemet var at jeg tvilte på sannheten og det teokratiske systemet til Jehovas Vitner. Så jeg følte meg mer og mer falsk og måtte ta et oppgjør med meg selv» (8). Med tanke på å være godtatt innenfor eller ikke akseptert og utenfor sier Marie Louice: «Jeg savner det å være innenfor. Det er vondt å ikke bli godtatt lenger. Jeg skulle ønske jeg ble forstått og trodd. Og jeg skulle ønske de forsto hva det har kostet meg å forlate menigheten – at det ikke har vært noen lettvinnt løsning. Mennesker blir ødelagt av dette.»

Tap av håp og mening

Avhoppere i utbruddsprosessen bærer på sterke følelser som frykt, sorg, skyld og skam, disse følelsene ser ut til å kunne overskygge håp og mening. Bille, en av beretterne beskriver det slik: «Frykten for Harmageddon satt i meg i flere år, jeg trodde og følte at jeg var fortapt, og levde en periode som om hver dag kunne være den siste. Det gikk noen år før jeg klarte å se at det fantes en fremtid for meg i det hele tatt. (...) Selv om det er lenge siden jeg sluttet å tro på Harmageddon, frykter jeg fordømmelse, jeg er redd for å bli stemplet som naiv og dum som kunne frykte noe sånt som verdens undergang» (10).

Frykt/angst

Ni av de ti beretterne beskriver ulike typer frykt/angst. Det kan blant annet være angst for dommedag, frykt for å ikke være god nok for Gud, frykt for å knytte seg til mennesker som ikke tror på «den eneste sannheten», frykt for å bli utestengt eller være ensom og frykt for å tape «sannheten» som har vært grunnmuren i livet.

Dommedag

Ellen forteller om sin frykt med tanke på dommedag på denne måten. «Jehovas vitner tidsregninger og årstall og spådommer om dommedag er et kapittel for seg, og massehysteriet rundt 1975 har preget meg sterkt» (7). Hun vet at foreldrene bagatelliserer følelsene hennes rundt dette. Før dommedagen (Harmageddon) skulle det komme forfølgelse, man kunne lide av matmangel og bli utsatt for tortur og voldtekt; noe man for Jehovas ære ble nødt til å tåle (7). Solfryd beskriver det slik: «Mange spurte meg om det ikke fantes lyspunkter i min barndom. Joda det gjorde det. Men jeg visste så inderlig vel at lyspunktene ikke varte. Jeg var alltid redd. Redd for dommens dag, redd for evig fortapelse. Redd for å evig brenne i helvete. Og redd min far. Bare redd» (6). Irene fra Menigheten Samfundet gir uttrykk for å ikke være redd, men forteller allikevel: «Du må huske at menighetens lære er at den som melder seg ut, går fortapt – går til helvete» (3).

Frykt for å knytte seg for tett til mennesker som ikke tror på «den eneste sannheten»

Jennifer legger det frem slik: «Forestill deg at du møter en kjempesnill og grei jente. Du anstrenger deg for ikke å knytte for tette vennskapsbånd til henne, men det er så godt å ha en venninne på skolen. Forestill deg at du vet at hvis du ikke snakker med henne om «sannheten» så kommer hun til å dø i Harmageddon og det vil være din skyld» (8).

Ensomhet – frykten for å oppleve å være alene i verden

Solfryd forteller om sin ensomhet: «Jeg var ofte ensom som barn. Vi hadde katt, sauer og ei ku. De var mine venner, de sviktet meg aldri. De andre foreldrene ville ikke at deres barn skulle leke med meg, og jeg trodde det var fordi jeg var så umulig, fordi jeg var så slem. Først i voksen alder forsto jeg foreldrene ønsket å beskytte sine døtre mot min far, da de kjente til hans last» (6).

3.2.2 Fra skam til verdighet

Å leve opp til idealet i menigheten

Idealet i menigheten er forståelsen av idealet som tegnes av menighetens ledelse, som medlemmene lever opp mot og som den enkelte kan måle seg med. I materialet kommer slike leveregler gjennomgående frem hos alle beretterne. Solfryd beskriver reglene: «Menighetens regler var harde og nådeløse. Enten er du med oss eller mot oss. Vi vandrer den smale sti, som fører til evig liv. Alle de andre ute i verden vandrer på den brede sti, som fører til evig fortapelse» (6). Etter Billes oppfatning var det konkurransestemning rundt å leve opp til idealet «Menigheten var preget av en stemning av kontroll og konkurransementalitet, det handlet om å være den mest prektige og den mest gudfryktige» (10).

Undertrykkelse av følelser

Ellen beskriver barndommen som en ensom reise der følelsene blir stengt inne og fokuset ble rettet mot å følge regler (7). I noen miljøer kreves total overgivelse og i den sammenheng at en ikke frykter noe. Det legges opp til at man skal gjemme fryktfølelsen. Bente opplevde det i Smiths venner «Du er ikke redd hvis du tror nok!» (4). Ved å skape svært høye idealer, blir det lagt press på å leve nesten eller helt syndfritt liv. På grunn av dette idealet, undertrykkes det at mennesket bærer preg av synd. Det blir ubalanse i forståelsen av synd. Bente's dikt uttrykker også noe om dette: «*Slipp Jesus inn i hjertet ditt! Aldri synd igjen! Be konstant og vær alltid glad! Onde åndsmakter prøver å ta deg!*» (4) Når selvforståelse og idealet i trossamfunnet møtes, oppstår det skyld og skam.

Skyld og skam

Det ser ut som om skam spiller en sentral rolle i beretternes selvfølelse og selvoppfattelse. De kan i barndommen ha hatt gjentagende opplevelse av å være skyldig, fordi de ikke klarte å følge idealet i menigheten. Denne skyldfølelsen fører til en opplevelse av at «jeg er feil», altså skam. Bille beskriver det slik: «Jeg lærte at Jehova kunne se og høre alt jeg gjorde, sa og tenkte, så det ble en strevsom og angstfylt tilværelse, der jeg brukte mye krefter på skyldfølelse og angst» (10).

Ledelsen er i besittelse av makt og tillit.

Som tidligere nevnt så er det i alle beretternes menigheter kommet fram at ledelsen blir opphøyd og har det siste ord i alt. På denne måten blir ledelsen tilnærmet lik Gud. Dermed kan ledelsen få en type makt, over den enkeltes skyldfølelse og skamfølelse. Idealet som settes og levereglene som menigheten setter, underbygger skyldfølelse og skamfølelse. Dette fører til at det blir overveldende mye av disse følelsene, noe som gjør at det integreres som en del av selvoppfattelsen. Hos fortellerne gir skammen seg til kjenne gjennom frykten for å ikke strekke til og å ikke være god nok. Følelsen av å verken være god nok eller strekke til blir gjentatt i de ulike beretningene på ulike måter. Bente skriver i

sitt dikt «Du er ikke god nok! Du klarer ikke dette alene! Satan står klar for å ta deg imot! Helvetes dører er åpne for deg!» (4)

En følelse av å ikke være god nok

Det fremkommer i materialet at den enkelte har høye forventninger til seg selv. De bærer på mange idealer, som de hele tiden forsøker å leve opp til. En av avhopperne beskriver det å gå med en følelse av å ikke være god nok over lang tid, som noe som fremdeles preger hverdagen «... fremdeles etter 15 år utenfor Samfundet- blir jeg fortsatt slått av frykt og tror at jeg må bli et bedre menneske- leve enda riktigere for at Gud skal være glad i meg. Slik vil det jeg lærte i menigheten som barn, prege meg for alltid» (2). Skammen gjør noe med hvordan den enkelte ser på seg selv og andre. Silje skriver i brevet til sin søster: «Det har vært vondt for meg å se deg nedtrykket og ydmyket i mange sammenhenger. Det å aldri føle at man er bra nok er veldig usunt over lang tid. Selv om det jeg opplever fra deg nå er ubehagelig, så har jeg alltid syntes at du er mer enn bra nok» (5).

Lojalitet overfor foreldre

Flesteparten av avhopperne har ved å bryte med det usunne religiøse miljøet, også brutt med foreldrene. Irene beskriver det slik, da hun ble spurt om hvordan moren reagerte: «Mamma reagerte med bunnløs fortvilelse og bunnløs sorg. Det var forferdelig vondt» (3). Journalisten fortsetter med spørsmålet: «Jeg synes du sa at det var en nokså enkel prosess? – Hm... ja, nokså enkel i forhold til hvordan jeg vet andre har hatt det. Mamma var et fantastisk menneske. Jeg ønsket absolutt ikke å påføre henne sorg, men visste at det ville gjøre henne fryktelig vondt om jeg meldte meg ut. Det var bare på grunn av henne jeg ventet så lenge med å forlate menigheten» (3). «Jeg er lei for at jeg gjorde mamma så vondt. Jeg prøvde å trøste henne, sa at hennes Gud og min Gud er den samme. Jeg var glad i henne» (3). En annen beretter, Marie Louise, legger det frem på denne måten: «Jeg vet ikke hva jeg skulle gjort som kunne såre foreldrene mine kraftigere. For dem ble

forlovelsen det klare og endelige tegnet på at jeg var på vei ut av menigheten. Det var vondt» (2).

En følelse av å være annerledes

Det kan være mange uforståelige regler som man må stå for. Som bærer av «den eneste sannhet» må man ta ansvar, ellers går man fortapt ved verdens undergang. I to av menighetssamfunnene viser materialet at det ikke er lov til å feiring av bursdag, jul og lignende dager. Solfryd skriver: «Vi feiret ikke jul, ikke 17. Mai og slike dager som er vanlige i samfunnet ellers» (6). Dette er en måte lukkede trossamfunn blir utestengt fra samfunnet på.

Mindreverd

I materialet kommer det frem gjennom noen av beretningene at skamfølelsen som oppleves i sekteriske miljøer kan føre til en mindreverdsfølelse. Bille legger det frem slik: «I ettertid har jeg hatt et vanskelig forhold til skyld og skam, det har vært vanskelig å tro at jeg er likeverdig med andre mennesker, vanskelig å «oppfylle kravene» til å være et fullverdig menneske, og derfor vanskelig å se at jeg har noen rettigheter» (10).

Skyld

Skyld og skyldfølelse kommer frem i materialet på ulike måter. Som tidligere nevnt kan for eksempel skyldfølelsen bli brukt mot en, hvis en gir uttrykk for å tvile på «sannheten». En annen måte er opplevelse av skyld, fordi en ikke klarer å leve opp til foreldrenes forventninger. I noen av menighetene fortelles det om at det er vanlig å angi hverandres feiltrinn for ledelsen, noe som følges opp av ledelsen ved å innkalle den det gjelder. I noen tilfeller må synden bekjennes for hele menigheten. Det fremkommer av materialet at man som barn i Jehovas vitne, kan oppleve å få mye ansvar i forbindelse med å omvende nær familie til å tro på Jehova. Barnet kan da oppleve å føle på skyld over at han/ hun ikke klarer å få til dette. To berettere beskriver dette, en av dem forklarer det slik: «De eldste snakket alvorlig med meg om mitt enorme ansvar for å omvende faren min, som ikke var

Jehovas vitne. Jeg var da ungdomsskoleelev. Jeg hadde altså ansvaret for å redde livet til min far» (10).

Veien til gjenopprettelse og opplevelse av egen verdighet

Det virker som om beretterne tar autoritet i eget liv ved å ta egne beslutninger ut fra egen refleksjonsevne og ta ansvar for egne valg. Dette er noe alle avhopperne har gjort i større eller mindre grad. Bare det å gå ut fra et sekterisk miljø krever at den enkelte tar autoritet. Samtidig handler det også i beretningene om at egne følelser tas på alvor.

Sorg

Solfryds sorg: «Jeg er 65 år nå, det er lenge siden alt dette skjedde, men likevel så renner tårene når jeg skriver dette. For jeg sørger over en tapt barndom» (6). Akkurat disse ordene kommer kun frem i en fortelling. Men sorgen kommer til uttrykk på andre måter, i flere av de andre fortellingene. Bland annet sorg over tap av sosial utvikling, liten selvhevdelse og undertrykkelse av egenrefleksjon. Sorg over å ha stolt på menighetens ledelse (lojalitet). Sorg over relasjonelle vansker innad i familien og sorg over å ikke kunne ha kontakt med foreldre og søsken.

Noe som er gjennomgående i alle beretningene er at de som velger å gå ut eller blir utestengt, blir stemplet som dårlig «påvirkning» og/eller onde, styrt av Satan, og blir dermed ikke akseptert av familie, søsken og venner i menigheten. Men det er ikke alle som følger dette, noen velger å ha kontakt på tross av reglene. Ellen skriver i brevet til foreldrene at hun så gjerne skulle hatt kontakt med dem, og at barnebarna ikke forstår hvorfor de ikke får møte besteforeldrene (7).

Oppgjør

Ellen påpeker «Vel, det å kunne innse at det kan være uheldige tendenser og praksiser i et trossamfunn og så være villig til forandring, er noe som kjennetegner sunne og åpne trossamfunn» (7). Hvis menigheter feier uheldige tendenser i et menighetssamfunn under

teppet, så vil det utenfor kunne se ut som om en bare er ute etter å lure folk inn i troen. For å sikre at et trossamfunn er sunt og ikke skadelig for medlemmene, så må det jobbes med å avdekke urimeligheter, misbruk av makt, misbruk av gudstro og plassere skyld og ansvar der de hører hjemme (7). Det er behov for å ta oppgjør mot urett.

Oppgjør med foreldre

Da Silje skrev om sin far i brevet til sin søster, forteller hun: «Selv om hans harde hånd har satt sine spor hos de fleste av oss, har jeg tilgitt alt og etter hvert skjønt at det er vranglære i Smiths venner som ligger bak» (5). Silje fikk kritikk for sin måte å håndtere konfliktene på. «Jeg fikk kritikk for at jeg ikke klarte å legge ting bak meg, og at jeg var slem mot pappa da han ble inkludert i terapien. Min intensjon var å skape en fremtid der jeg og pappa kan omgås som andre. Jeg var tydelig på at jeg savnet nærhet og naturlig kjærlighet av min far, og at jeg savnet den varmen og kjærligheten som jeg føler er så god når jeg er sammen med mine egne barn» (5).

Det er kun et fåtall av beretterne som skriver om tilgivelse. Når er det rett å tilgi, og er det mulig å tilgi? Ellen skriver i brevet til sine foreldre: «Jeg har hatt vanskeligheter med å kunne tilgi dere for at dere tok fra meg en normal barndom og ga meg så mye alvor, redsel og angst i oppveksten. Jeg har ment at dere er ansvarlige for deres handlinger, selv om dere er manipulert av en ond sekt» (7).

Oppgjør og gjenopprettelse i relasjoner hvor dette er mulig.

Dersom ledelsen i menigheten ikke har endret seg, så vil det trolig heller ikke være mulig å konfrontere og snakke sammen om det som har vært vanskelig. Fordi man kan oppleve at det finnes lite forståelse for egne opplevelser. Det samme kan også gjelde de foreldre som mener de selv har tatt de rette valgene, og fulgt «den eneste sannheten». De lytter derfor ikke med åpenhet til barnets opplevelser.

Bygge egen identitet/autoritet

Gjennom materialet kommer det frem at det er en overgang mellom verdensbildet den enkelte bærer med seg fra oppveksten i et sekterisk miljø, til oppdagelse av verden på en ny måte. Dette aktualiserer et behov for å stille spørsmål ved tidligere selvfølgheter. Trolig skjer det en justering av verdensbildet, ved å gå frem og tilbake mellom to ulike verdensbilder. Det er bare en av ti berettere som forteller at hun har søkt hjelp i terapi, det er mulig at flere har benyttet seg av slik hjelp, uten å fortelle om det.

Gjenopprettelse gjennom nye relasjoner

Ellen forteller om mannen sin, om en gjensidig kjærlighet i forholdet. «Han liker meg akkurat slik jeg er. Det er en merkelig følelse at noen kan gjøre det. Han er raus, fri og inkluderende, alt det du ikke er, pappa. Men han slipper jo å leve med de belastningene du lever under, de umulige kravene, den eneste sannheten» (7). Hun får oppleve å føle seg elsket og akseptert uten å prestere. Videre sier hun: «Å få se barna sine som frie, selvstendige mennesker er verdt alt strevet med å kjempe seg ut av Jehovas vitner» (7).

Solfryd beskriver en del av sin gjenopprettelse: «...takket være min egen styrke og de flotte menneskene jeg har truffet på min vandring har klart meg mot alle odds. Ikke minst vil jeg takke min elskede Einar, mine døtre og flotte barnebarn som lærer meg å leke. På en måte blir det som å ta tilbake en tapt barndom» (6). Arne får oppleve å stifte nye bekjenskaper med andre avhoppere fra lukkede trossamfunn, han opplever å få være med i et miljø som viser kjærlighet og forståelse. «...her kunne jeg bli sosialisert og verdsatt for mine meninger og synspunkter og at dette kan være begynnelsen på et nytt liv!» (9)

Den enkelte beretter går ulike prosesser, dette innebærer blant annet å sørge over tapt barndom, reflektere over fortid, valg og egen livsførsel, og få nye impulser fra et nytt miljø. Resultatet gir et innblikk i bredden som finnes i materialet, ut fra hva som preger avhoppernes fortellinger. Dette vil bli belyst med teori i neste kapittel.

4. Teoretisk belysning av materialet

Hensikten med teorikapitlet er å forsøke å trekke frem aktuell teori og forskning i lys av funnene. Blant annet perspektiver på makt, idealer i trossamfunnet, skam, skyld og utfordringer knyttet til brudd med sekt og veien etter bruddet. Først tas det kristne menneskesyn frem.

4.1 ET KRISTENT MENNESKESYN

Flere av beretterne i materialet beskriver at de i relasjoner opplever eller har opplevd seg mindreverdige og mislykkede som mennesker. Dette gjør det aktuelt å se på hva som karakteriserer et kristent menneskesyn og hva det sier om det enkelte menneskes verdighet. Leif Gunnar Engedal skriver en artikkel om grunntrekk i et kristent menneskesyn i boka «Trygge rom». Boka setter fokus på trosopplæring i møte med sårbare og overgrepsutsatte barn og unge. Det å møtes ansikt til ansikt skaper både rom for anerkjennelse, trygghet og trosformidling, men det er også rom for svik og skuffelser (Engedal 2013, s, 39). Ved å bekjenne troen på den treenige Gud som verdens skaper, forsoner og frigjører, så vil en samtidig også romme en livsforståelse hos den enkelte. Troen på Gud gir retning, og setter mål for livet på jorden. Altså henger «læren om Gud» (teologi) og «læren om mennesket» (antropologi) sammen. Dette har betydning for innholdet og meningen i det kristne menneskesynet som en finner i relasjoner.

4.1.1 Det relasjonelle –fire perspektiver hentet fra en teologisk kontekst

Hensikten med disse fire perspektivene er å se på og skape grunnlag for refleksjon rundt hva relasjon betyr i det kristne menneskesynet.

Teologisk perspektiv

Relasjonen til Gud er grunnleggende, det er den som opprettholder alt liv og alle relasjoner i skaperverket. Apg 17:28 «For det er i ham vi lever, beveger oss og er til» Kol 1:16-17 «For i ham er alt blitt skapt, i himmelen og på jorden, det synlige og det usynlige, troner

og herskere, makter og åndskrefter – alt er skapt ved ham og til ham. Han er før alt, og i ham blir alt holdt sammen» (Bibelen 2011). Relasjonen til Gud er også personlig, dette blir realitet når mennesker lever i relasjonen med tro og tillit til at han møter oss i Jesus Kristus, her finner mennesket sin forankring (Ibid 2013, s, 42-43).

Det kroppslige mellommenneskelige møtet.

Det utspiller seg en personlig relasjon gjennom ord og handlinger, tanker og taushet, kropp og sjel, sanser, følelser og fantasier. Hva som skjer i møtene, om de bygger anerkjennelse og trygghet eller undertrykkelse og avvising skaper vår livserfaring og oppfattelse av oss selv. Her bygges selvtillit, selvfølelse og selvbilde (Ibid s, 42).

Relasjon i et overordnet sosialt og kulturelt perspektiv

Sosiale og historiske kontekster påvirker det relasjonelle på flere ulike måter. Hvert enkelt møte mellom mennesker har påvirkningskraft med tanke på vår forståelse av oss selv og fellesskapet. Faktorer som spiller inn kan for eksempel være språket, mellommenneskelige og institusjonelle maktforhold og tradisjoner. Forskjellene gjør at det eksisterer ulike ideologiske og sosiale fellesskap, og det oppstår skiller mellom «vi» og «de andre» og «oss» og «dem» (Ibid s, 43).

Relasjon i et grunnleggende økologisk perspektiv

Natursyn og menneskesyn hører sammen, mennesket er en del av naturen. «Vi kan ikke forstå vår egenart som mennesker uten å se oss selv som innfelt i den store økologiske livsveven» (Engedal 2013, s, 44).

De fire relasjonelle retningene har betydning for det kristne menneskesynet. Det å leve i relasjon handler også om å leve i avhengighet og sårbarhet. I relasjon er mennesker åpne og tar imot andres godhet, men mennesket gjør seg også sårbar for eget og andres svik. Guds virksomhet i verden vil prege oss med skaperkraft og godhet, dette kan komme til

uttrykk gjennom naturens gavmildhet, rikdom i kultur, personlige relasjoner og fellesskap som er oppbyggende og som skaper glede. Samtidig stilles det krav om ansvarlighet og et kall til å kjempe mot maktovergrep og krenkelser. Det forutsetter at vi bruker våre evner til å jobbe imot dette og fremme rettferdighet og barmhjertighet i alle livets relasjoner (Ibid). Kampen mot maktovergrep og krenkelser krever kunnskap om hvor grensene går mellom det som er ødeleggende og det som er oppbyggende. Noen ulike perspektiver på grensene mellom det ødeleggende og det oppbyggende forsøkes det å gi et innblikk i videre.

4.2 PERSPEKTIVER PÅ MAKT OG TANKEKONTROLL

I materialet er et av funnene at kontroll fra ledelsen og frihetsfrarøvelse i eget liv, henger tett sammen. Ledelsen i en sekt har en maktposisjon, ikke ulikt fra ledere i andre trossamfunn. Maktutøvelsen henger sammen med et ansvar, og utøvelsen kan både være sunn og usunn. Tankekontroll kan være en måte å forstå en usunn retning på, tankekontroll er en måte å manipulere tanker og oppførsel på, offeret jobber ikke imot påvirkningen. Det er som tidligere nevnt i denne sammenheng mulig å se på sektmedlemmet utfra ulike menneskesyn. På den ene siden kan en se på mennesket som aktivt og reflekterende og på den andre siden blir mennesket sett på som passivt og lett påvirkelig. Dette kan ha noe å si for hvordan fagfolk vurderer sektmedlemmer og sektens påvirkningskraft.

4.2.1 Mulige trekk ved en sektleder

Funnene gir et innblikk i hvordan makten ledelsen besitter kan oppleves ødeleggende. Det finnes ledere med makt i alle religiøse miljøer, det er det i seg selv ikke noe galt med. Lovløshet og mangel på styre er ikke motsetningen til usunn autoritet hos ledelsen i en sekt. Det er forskjell på en sunn leder og en usunn leder. Den sunne lederen vet om sin makt og setter grenser for den. Autoriteten er åpen for andres synspunkter, lytter, har en evne til selvinnsikt og kan være selvkritisk. Den usunne lederen vet også om sin makt, men vil ikke eller er ikke helt i stand til å sette grenser for makten. Arne Tord Sveinall

forsøker å beskrive mulige trekk ved en sektleder, han understreker at det er med forsiktighet han prøver å beskrive noen trekk ved denne personligheten (2000, s, 62).

Sektlederen kan ha en karismatisk utstråling, altså at personen har noen ekstraordinære eller overnaturlige egenskaper, som gjør at han/hun skiller seg ut fra andre mennesker, med et blikk som viser omsorg, men som samtidig har noe ubestemmelig over seg. Sektledere kan ikke generaliseres til å bli en type mennesker, og man bør være forsiktig med å kalle alle sektledere for selvopptatte, men Sveinall skriver at man kan få et inntrykk av at selvopptattheten er fremtredende og at den kan minne om narsissisme fra psykologien, som kan forklares med en indre opplevelse av litenhet, som er gjemt under et forsvar. For at denne smerten ikke skal komme til overflaten må personen sørge for nok selvbekreftelse. Hverdagen blir derfor et jag etter å underbygge sin egen grandiositet for at ikke frykten over selvforkastelsen skal få komme frem. I denne sammenheng viser personen ingen empati, krever beundring og vil herske over andre mennesker. Det å ikke ha tillit til lederen som Gud har satt til å lede, vil være det samme som å mistro Gud. Noen av lederne har en urolig fortid, kanskje med kriminelle innslag, som gir grunnlag for å være skeptisk, men de får ofte tillit fordi de er et bevis på at det går an å endre seg (Ibid s, 62-65).

Autoritetsutøvelsen kommer godt til syne når lederen legger frem profetier, det kan bli lagt frem som om lederen har en spesiell kontakt med Gud. Profetier kan være vanskelig å motsi. Lederen kan også bruke underordnede til å legge frem profetiene, visjonene som inneholder pastorens behov, men godt pakket inn i å kunne gjøre en bedre jobb som pastor. Et annet trekk ved den religiøse autoritetspersonen kan være seksuelt misbruk, ikke nødvendigvis voldtekt, men grenseoverskridende seksuell atferd. Et eksempel kan være intimdans hvor man må se hverandre dypt inn i øynene for å få øye på «Jesu kjærlighet» (Ibid s, 65-67). I funnene kommer det frem i to av beretningene at det har foregått seksuelle overgrep.

Relasjonell makt

Vår selvforståelse og verdier formes i samspill med andre mennesker, vi er dermed avhengig av hverandre. Rolleforståelsen har mye å si for hva slags innvirkning vi har på hverandre. Mange roller gjør at vi bærer på en tillitsmakt. Foreldrerollen er den mest åpenbare. «Ikke minst i kristen sammenheng florerer det av roller som bærer i seg denne tillitsmakten: Åndelig lederskap, enten det utøves av en forkynner, ungdomsleder, søndagsskolelærer eller sjelesørger, innebærer å være i en slik maktposisjon» (Kleiven 2008, s, 166-167). En rolle som inneholder tillitsmakt, inneholder samtidig at en må bære et ansvar. Den sterke part i relasjonen har ansvaret, og den krenkede som bærer med seg skyld og skam får ved å erkjenne dette en oppdagelse av at skylden og skammen er urettmessig påført (Ibid). En måte å misbruke tillitsmakt på kan være å bruke tankekontroll eller hjernevask.

4.2.2 Tankekontroll som et perspektiv

Robert J. Lifton har gjort undersøkelser, som gikk ut på å se på den psykologiske forandringen hos amerikanske krigsfanger under Koreakrigen. Når de kom tilbake til USA, bar de på en bitterhet mot sitt eget hjemland og en overbevisning om at Koreanerne hadde rett. Denne undersøkelsen førte til utvikling av en teori om tankekontroll, den ble senere videreutviklet av Steven Hassan i boken *Combatting Cult Mind Control* (2015), hvor han bruker undersøkelsesmaterialet i sekstammenheng. I boken *Troende til litt av hvert* (Sveinall 2000) har materialet også blitt supplert med Sveinall's egne erfaringer (s, 51), det er hans versjon som vil være utgangspunkt for beskrivelsen av tankekontroll som følger.

Kontrollmekanismer

Det presenteres åtte kontrollmekanismer, alle blir ikke brukt på en gang:

Miljøkontroll - Kommunikasjonen mellom medlemmene kontrolleres og medlemmenes kontakt med omverdenen. Det anbefales i noen sammenhenger å ikke la seg påvirke av hvem som helst, og en av konsekvensene er at det bygges egne skoler. De meningene som

utpreger seg å være de rette i miljøet blir etter hvert også eget synspunkt, det samme skjer med forventningene i miljøet, det blir forventninger en stiller til seg selv.

Mystisk manipulasjon - Gjennom å ha del i sannheten som ikke andre utenfor har, så kan en tenke at en har et viktig oppdrag og er et viktig redskap, og det skapes en mystikk rundt dette. En blir oppfordret til å følge barns eksempel på det å gi seg hen, uten å stille spørsmål. Spørsmål, tvil og å vise motstand blir stoppet.

Krav om renhet- I virkelighetsforståelsen i trossamfunnet presenteres verden som inndelt i svart og hvitt, en innenfor og utenfor tenkning. Det er legges opp til at man kan oppnå å bli hvit, men egentlig er dette umulig. Dermed oppstår skyldfølelse, og skylden blir brukt som et effektivt maktmiddel. Skam og skyld blir vanskelige å forholde seg til, og dermed projiseres de over på fiender, for eksempel på personer og demoner. Projisering blir i denne sammenheng et psykologisk forsvar og det fører til at normale menneskelige følelser blir brukt til å føre krig med fienden.

Bekjennelseskult- For å rense eget liv brukes bekjennelse, man bekjenner sine feil for fellesskapet, dette binder sammen og gjør at man dømmer andre.

Hellig vitenskap- Man har del i den eneste sannhet, som skaper en logikk det ikke er mulig å stille spørsmålstegn ved, logikken er en del av læren som ligger som grunnlag i trossamfunnet. Hvis en stiller spørsmål ved en del av sannheten, vil hele systemet falle sammen. Dersom man ikke forstår blir man oppfordret til å jobbe for å forstå, og det kan ende med at man aksepterer i stedet for å forstå.

Verdiladet språk- Ord og uttrykk blir laget for å beskrive klisjeer og fenomener, det er kun de som er i sektmiljøet som forstår den fulle betydningen av ordene. Disse ordene blir en del av sannheten og virkelighetsforståelsen, og personen tar dette med i språket sitt. Også dersom man melder seg ut, kan dette henge ved en.

Doktrinen står over personen- Virkelighetsforståelsen blir tolket gjennom læren. Egne erfaringer og tanker blir underordnet sektens system. Systemet har ikke feil, men egne vurderinger og inntrykk kan være feil.

Gradering av mennesker- Det finnes en rett måte å leve på, derfor blir de som ikke lever slik betraktet annerledes, og har ikke samme rettigheter (Ibid s, 57-60).

4.2.3 Et diakonalt perspektiv på kirkens selvforståelse

I Tormod Kleivens avhandling om seksuelle krenkelser i kirkelig kontekst presenterer han at diakonal forankring av systemet, innebærer et system som bidrar til en kontinuerlig selvkritisk vurdering av kirkens maktanvendelse; om makten brukes til å opprettholde kirkens egen posisjon og renomme' ved hjelp av krenkende og undertrykkende strategier, eller om makten anvendes til å gi den krenkede stemme og oppreisning- også når det rammer kirkens selvforståelse. Kirkens representant som bruker sin makt til å krenke en annen drar også med seg kirkens makt inn i relasjonen (Kleiven 2010, s, 98).

4.3 IDEALER I TROSSAMFUNNET

Det fremkommer av materialet at det i de aktuelle trossamfunnene settes idealer av ledelsen, idealene skaper strenge regler, konkurransetemning, kontroll og undertrykkelse av naturlige menneskelige følelser. Det blir dermed aktuelt å belyse forholdet mellom idealet i trossamfunnet og idealselvet og reaksjoner på spenningen som oppstår når spriket er stort mellom idealismen og realismen.

4.3.1 Forholdet mellom idealet i trossamfunnet og idealselvet

Sveinall mener at «Problemet fødes av den åndelige spenningen mellom idealisme og realisme, mellom det å lette fra bakken, og det å ha beina på jorden» (Sveinall 2000, s, 47). Idealet settes etter et ønske om åndelig utvikling, vekst og modning. Målet kan blant

annet være syndfrihet, helse, healing-evner og ulike varianter av himmelriket på jord (Ibid).

Åndelige idealer som man kan finne i flere sektmiljøer er uoppnåelige og henger ikke sammen med realiteten. Dette bidrar til å ødelegge selvbilder og gudsbilde, mennesket blir fanget i en håpløshetstilstand. I sjelesorgsamtaler har Sveinall registrert at sektlederen ofte kontrollerer de mest intime områdene i et menneskes liv, dette gjelder blant annet familierelasjoner, seksuallivet og barneoppdragelsen. Idealene som ledelsen presenterer tas for å være riktig, selv om det virker svært vanskelig å etterleve. En kan som medlem muligens tenke at en ikke har innsikt i alle livets lover (Ibid s, 50).

Idealet legges frem med ulik klarhet, det blir verre å strebe etter et ideal som ikke er klart definert, men som allikevel er en norm i trossamfunnet. I prinsippet så er en fri til å gjøre det man vil, men ved brudd på de uskrevene reglene kommer det ulike reaksjoner fra miljøet. Etter noens synspunkt kan en si at dette ikke er ulikt fra det man vanligvis finner i små lokalmiljøer. Sveinall hevder at det er noe riktig i dette, men at effekten forsterkes når det kobles til åndelige lover (Ibid s, 55).

4.3.2 Idealselvet og skammen

Flere av beretterne beskriver at de sjelden følte at de strakk til, kampen om å bli syndfri og leve etter andres regler ble en umulig kamp og endte med en følelse av utilstrekkelighet. Dette aktualiserer teorier om skam og skyld.

Forskjellen på skam og skyld

Skam er en global følelse i det den angriper individets eksistensielle følelse av å være. Skyld fokuserer på en avgrenset handling, å gjøre feil, mens skam handler om å være feil som menneske, det mennesket som du er, har ikke verdi som du er, du skulle vært eller må bli grunnleggende annerledes. Skam erfarer generelt sterkere og mer smertefullt enn skyld. Skam og skyld kan også erfarer sammen (Farstad 2011, s, 32-33 og Follesø 2003, s, 101).

Et forsøk på å tegne et bilde av skam

Skamaffekter og skamfølelser består av emosjoner, affekter, følelser, fornemmelser og stemninger. Emosjoner kan oppfattes som en samlebetegnelse for affekter, følelser, fornemmelser og sinnsstemninger. Affekter er korte, intense, følelsesmessige reaksjoner, et eksempel er sinne. Følelser utløses i kroppen, de føles dypere enn affektene, og er ikke så «brennhete» og de varer lenger enn affektene (Farstad 2011, s, 31).

Skam- et vidt begrep

Marie Farstad beskriver skammen gjennom et skamspekter med fem ulike perspektiver på skam, hun bruker i tillegg også andre skamdefinisjoner i sin bok.

Akutt skam – Oppstår når andre ser det som en selv opplever som klønete og pinlig. For eksempel å knuse et glass (Ibid s, 38).

Sunn skam - Den skammen som beskytter egne og andres grenser. Det kan være den følelsen vi kan få når vi planlegger eller skal til å gjøre en handling som hindrer oss i å gjøre den handlingen. Følelsen kan også beskytte mot skade (Ibid s, 39). En sunn skam som setter etiske grenser og som gir evne til å reflektere, kritisere og vurdere normene som finnes i samfunnet, den sunne skammen setter den enkelte i stand til å finne de gode grensene som både beskytter en selv og andre. Dersom grensene blir brutt oppstår skamfølelse, og noen ganger må vi trosse skamfølelsen, fordi det er andre som har satt grensene for skammen, og de kan være urimelige (Okkenhaug 2009, s, 32).

Sårbarhetsskam - En skam som ikke er upåvirkelig av hvordan vi oppfatter oss selv i andres øyne. Det handler altså om en ufrakommelig sårbarhet. En stadig bearbeiding og vurdering av eget selvbilde i en dynamisk veksling mellom hvem vi ønsker å være, hvordan vi tror vi fremstår og hvem vi tror andre ser oss som (Farstad 2011 s, 42).

Destruktiv skam - En skam som blir av stor betydning i menneskets identitet og selvpoppfattelse. Det går fra å være vond skam til å bli destruktiv skam. Vond skam er smertefulle emosjonelle møter mellom mennesker som har betydning for hverandre. Den

vonde skammen kan bli internalisert og blir da destruktiv, den destruktive skammen er internalisert og får følger for nære relasjoner og kan bli kronisk. Det kan resultere i fasadearbeid, som igjen fører til at man mister selvet. Skamløsheten er ofte da en konsekvens av destruktiv skam (Ibid s, 69-73).

Internalisering er en psykologisk prosess, det vi internaliserer er identifikasjoner. Vi internaliserer den måten omsorgspersonene (foreldre) behandlet oss på, og behandler oss selv på samme måte. Vi internaliserer følelser om selvet og spesielle affektive holdninger til oss selv som ligger dypt i oss, det er med på å forme vår begynnende fornemmelse av vår identitet (ibid s. 77). «Internalisert skam kan for mange ha sine røtter i mangler knyttet til selvutvikling, eller oppstå som konsekvens av traumer» (Farstad 2011, s, 87).

Kristen ideologi og skam

Stephen Pattison (2000) uttrykker at det er flere sider ved kristen ideologi og teologi som kan forsterke den enkeltes opplevelse av skam, heller enn å underbygge den enkeltes verdighet. Det kristne fellesskapet kan forsterke og gjenspeile dynamikken i kronisk skam i enkeltindivider og i grupper, men der en person kan finne et budskap som skaper eller oppretter skam, så kan en annen oppleve det motsatte og andre igjen behøver ikke merke noe i det hele tatt. Dette kompliserer det å finne generelle mønstre og konsepter som underbygger skam (s, 231-232).

4.3.3 Skyld- Forståelsen av mennesket som en synder

Tormod Kleiven skriver i sin artikkel om *oppgjør og selvaksept* at «Forståelsen av skammens og skyldens innhold i et menneskeliv vil ha betydning for hvordan vi oppfatter innholdet i tilgivelse og forsoning» (Kleiven 2008, s. 256). Ved krenkelser blir man påført skyld og skam urettmessig, man tar på seg skyld og skam som ikke egentlig er ens egen. Den blir påført av personer som har betydning for personenes livsforståelse. For den krenkede kan det være vanskelig å skille mellom hva som er ens eget og hva som er

påført. Det kan være viklet inn i hverandre. Alle har ansvar for å rydde opp i eget liv, å plassere skylden og skammen der den hører hjemme, levere det til «eieren» (Ibid, s. 166).

Skyldfølelse og reel skyld behøver ikke være det samme

Det er viktig å skille mellom skyldfølelse og skyld, «skyldfølelse» kan man ha selv om man ikke er skyldig. Det enkelte mennesket skal i størst mulig grad ta ansvar for sitt eget liv, og bære konsekvensene av egen synd. For å finne ut om skylden er reel og hvem som er ansvarlig, så vil det være nødvendig å dele sin opplevelse med et annet menneske. Noe som kjennetegner skyld, er at den kan knyttes til konkrete handlinger. Ved å beskrive opplevelsen eller situasjonen så nøyaktig som mulig vil det være mulig å bli kjent med innholdet, og å plassere skylden der den hører hjemme. Dette kan føre til at skylden blir konkret og den blir mulig å gjøre opp, eller den blir avslørt som ikke reell og kanskje påført. Det kan også komme frem at det handler mer om skam enn om skyld (Kleiven 2008, s, 176-177).

4.4 REAKSJONER VED Å VELGE BRUDD MED TROSSAMFUNN

Det fremkommer i analysen at hver enkelt har hatt ulike grunner for å gå ut av sekten, blant annet for å kunne gifte seg med en utenfor sekten, og fordi en ikke lenger tror på det som blir lagt frem som den eneste «sannheten». Trolig kan man ha mange reaksjoner i ettertid, her trekkes gleder og endringer i virkelighetsoppfatning frem.

4.4.1 Opplevelse av gleder ved utmeldelse

Fra svart/hvitt tenkning til nyansering, det blir en åpenhet for å se livet i ulike perspektiver. Det kan for eksempel være mennesker både innenfor og utenfor sekten som ønsker å vise godhet. En annen reaksjon er glede ved å eie sitt eget liv, ta egne valg uten å følge leveregler fra autoriteten i en sekt. Men det er ikke lykken å leve autoritetsløst, en vil ha behov for autoriteter, men det bør samsvare med personlig overbevisning.

Anerkjennelse av at mennesker og Gud er i forskjellige posisjoner i forhold til hverandre kan også være en glede, dersom det har vært ubalanse i dette i trosmiljøet en har gått ut fra (Sveinall 2000, s, 106).

Den enkeltes virkelighetsforståelse vil bli utfordret i en utbruddsprosess og etter utbruddet. Floating er et begrep Sveinall beskriver slik: «En tilstand hvor man «flyter» mellom ulike virkelighetsoppfatninger, ordvalg og atferd kalles «floating»» (Sveinall 2000 s, 89). Når man tilhører en sekt, så vil man danne sin virkelighetsforståelse ut fra dette, og det vil bli en del av eget språk. Når man så bryter ut av sekten vil det ikke være mulig å bare «skru av» denne virkelighetsoppfatningen og språket (Ibid).

4.5 VEIEN VIDERE

Det fremkommer i materialet at man må igjennom en tøff utbruddsprosess, som kan ha ulik betydning hos den enkelte. Mange opplever frykt, ensomhet, tap av håp og mening og at det blir nødvendig å rydde i egen forståelse av skyld, skam og ansvar. Dette aktualiserer teori om identitetsarbeid, psykisk helse, utfordringer etter utbruddsprosessen og noen perspektiver på hvordan man kan håndtere skammen og sorgen.

4.5.1 Veien videre- bygge identitet

I sitt essay om sammenhengen mellom identitet og tro skiver Leif Gunnar Engedal at identiteten formes over år. I de første leveår og i ungdomstiden formes, modnes og fordypes en personlig identitet, men identiteten er ikke konstant etter dette, den videreføres inn i voksenlivet og vil være i endring i møte med livets utfordringer. I livet vil forskjellige forhold ha en avgjørende betydning, blant annet de kroppslige forhold, relasjoner og kulturen vi lever i. De vil legge klare begrensninger i livet, men vi vil samtidig også hele tiden stå overfor ansvarliggjørende valg. Det er i denne spenningen at formingen av identiteten skjer (Engdeal 2006, s, 104).

En del av det å forme sin identitet er også å ta stilling til verdiene og livsformene som oppveksten og den sosiale arven har gitt. Ved å stille seg selv spørsmål rundt dette vil en kunne finne ut hvilke verdier som er viktigst, og hva en ønsker å ha med seg videre. Det vil i disse refleksjonene åpne seg en dypere selvfortolkning, og dermed en tydeliggjøring av hvilke verdier og holdninger som former identiteten (Ibid). «Den livstolkning som skal gi fundament for en bærekraftig og livsnær identitet, må være i stand til å fortolke og integrere også de destruktive og motsetningsfylte erfaringene vi gjør» (Ibid s, 108-109). Det kan være fristende å komme med harmoniserende bortforklaringer fra alt det vonde vi opplever, men i det lange løp vil dette være ødeleggende. Det kan være fruktbart å trekke inn troens perspektiver, ved hjelp av narrativ tenkning og metaforer kan den enkelte få hjelp til bearbeidingen (ibid s, 109).

Det kan være mye i livet som kan bryte ned og true personlig identitetsdannelse, i et fellesskap og i relasjoner kan splittelse, fremmedgjøring, ondskap og forsømmelser være brudd på Guds vilje. Men det er ikke bare i de menneskelige relasjonene vi lar vår identitet formes, den er dypest forankret i relasjonen til Gud. Dersom denne relasjonen er forvrengt og brutt så kan vi ikke selv helbrede, og det skapes en eksistensiell uro. Relasjonen til Gud er preget av barmhjertighet og trofasthet som man kan ta imot, og skaper en avhengighet som setter oss fri (Ibid s, 110).

4.5.2 Veien videre - spesielle utfordringer

Innen religionspsykologien er sammenhengen mellom følelser og religion for lite forsket på, men det er en sammenheng. Forskning viser at alle mennesker uansett hvor de vokser opp har samme grunnleggende følelser, men at de reguleres ulikt utfra hva som er «akseptert» i ulike kulturer og sammenhenger. Følelsene har fått en annerledes status i nyere tid, psykologisk anses følelsene til å være bærere av informasjon (Stålsett 2014, s, 104).

Fare for psykisk uhelse

Det er når de indre representasjonene blir rigide at det oppstår psykisk uhelse som angst og depresjon. Man blir mer sårbar psykisk når man har rigide foreldrebilder, det rigide synet forplanter seg ofte videre til selvbilde og dette påvirker gudsbilde. Motsatt kan også et rigid gudsbilde påvirke selvbilde. Her utspiller det seg et dynamisk samspill i en psykoanalytisk forståelse. Rigiditet kan gi angst, skyld og skamlager, behandlingen blir i dette tilfellet å utvikle selvempati og differensiering av de indre representasjonene, ved hjelp av refleksjon. Dermed blir det viktig å utvikle refleksjonsevnen. Indre representasjoner som man har med seg fra fortiden, kan man ta med seg inn i nåtiden, inn i settinger og prosesser i nye relasjoner. Dermed trekker man gamle erfaringer inn i nye relasjoner, dette kalles overføring (Ibid s, 104-106).

Retraumatisering

Dersom man har erfart overgrep vil man naturlig bære på en frykt for at det traumatiske skal skje igjen, ved at man på nytt skal bli avvist gjennom hendelser eller i relasjoner. Det er viktig at den som møter den traumatiserte eller overgrepsutsatte tar på alvor det som blir formidlet, slik at det blir anerkjent. Hvis ikke den som lytter reagerer og anerkjenner det som kommer frem, vil den utsatte få en forsterket opplevelse av ensomhet og usikkerhet (Follesø 2003, s, 104). Skammen kan gjøre at vi prøver å unngå å sette ord på det som er vanskelig, derfor vil det muligens være et behov for undervisning om skam og hjelp til å bekrefte følelsesmessige opplevelser. I en slik prosess vil man kunne gå fra å tro det er bare jeg som har det slik, til å forstå gjennom kunnskap at skammen er allmennmenneskelig. Altså fra ensomheten som er skammens makt, til større forståelse av det universelle. Nye fellesskap kan for en person med erfaringer av destruktiv skam som påvirker identiteten, trigge frykt for nye skamerfaringer. Men konsekvensene av destruktiv skam kan bare overvinnnes ved å bygge og være i relasjon til andre. (Farstad 2011, s, 275). Det er naturlig å reagere med tilbaketrekning og isolering som en reaksjon på skam. Ved å trekke seg unna vil en beskytte seg mot å bli mer ødelagt, dette er en måte å forstå tilbaketrekningen på (Skårderud 2002a, s, 38).

Å bryte med lojaliteten kan fremkalle angst.

Det er ganske vanlig at avhoppere fra ulike sekter opplever separasjonsangst. Noen opplever å føle sorg fordi de mister fellesskapet og Gud, og dermed kommer en dobbel ensomhet. Dette kan gjøre at det er en helserisiko og selvmordsfare tilstede hos avhoppere. Det å snakke om negative opplevelser i sekten kan være angstfremkallende, fordi det kan gi en følelse av å være illojal og slem, og en følelse av å komme til helvete kan føles virkelighetsnært. Faktorer som kan trekkes frem ved usunne religiøse miljøer er hjernevask, tankekontroll, maktutøvelse, manipulasjonsstrategier overfor følelsesliv og egen vilje, innordningskrav til autoriteter som legitimeres religiøst. «Felles er at medlemmene ofte mister kontakt med egne følelser, og spesifikk religiøs kognisjon er prentet inn i oppkoblingen mot følelseslivet» (Stålsett 2012, s 128). Mange avhoppere søker hjelp hos sjelesørgere eller terapeuter for å gjenvinne tro og psykisk helse. Noen mister troen, andre søker å skjelne mellom den destruktive trosformidlingen og Gud (Ibid).

4.5.3 Veien videre – hvordan overvinne skammen

Hittil har det blitt fokusert mest på skammens destruktive funksjon, i teorien som følger vil det bli fokusert på skammens motgift.

Nåde, aksept, respekt og verdighet.

Nåde og aksept er motgift til den nådeløse skammen. Aksept blir i denne sammenheng forstått som å være ønsket og mottatt som man er. Farstad (2011) sier: «Jeg ser det slik at innenfor Guds skapervilje ligger evnen til sunn skamfølelse, til beskyttelse av grenser og relasjoner. Den destruktive skammen derimot, er en konsekvens av syndens realitet; fra generasjon til generasjon kan den «arves» og påføres gjennom de sår mennesker påfører hverandre. Destruktiv skam må dermed forstås som noe mennesket ikke er ment til å bære, og som er en konsekvens av den synd som ødelegger interpersonlige relasjoner» (s, 268). Nåde og aksept må erfares i mellommenneskelige relasjoner og trekkes inn som en del av selvforståelsen til den som bærer skammen for å kunne bli en ressurs, og føre til en større forståelse av Guds nåde. Teologisk fungerer nåden både som befrielse fra skyld og fra

skammens destruktive følelser (Ibid s, 269-270). Skammen blir frigjort gjennom å ta imot den identiteten Gud har gitt, at mennesket er grunnleggende verdifullt, elsket og akseptert. Dette skjer ved å erfare at tilliten til Guds kjærlighet og nåde ved tro holder. Denne tilliten fører til at en ikke lenger trenger å rettferdiggjøre seg selv (ibid s, 271). Farstad trekker frem at respekt kan være et mer dekkende ord enn aksept, fordi aksept kan oppfattes som mer ovenfra, at det handler mer om å være tålt enn å være ønsket og verdsatt, mens respekt et mer likeverdig begrep, det gis og tas imot av likeverdige. Det innebærer å anerkjenne den enkeltes integritet og suverenitet, dette er en forutsetning for å fungere godt sammen i menneskelige relasjoner. Farstad skriver at det kan være utfordrende å overholde dette i miljøer og fellesskap som er sammen om i politikk eller religion. «...ethvert fellesskap med en moralsk eller ideologisk samlende overbygning står i fare for ikke å praktisere anerkjennelse og respekt for individets personlige suverenitet i situasjoner hvor suvereniteten oppfattes å true den felles overbygningen» (Ibid s, 173). Nåde og aksept blir her fremstilt som viktige aspekter i kampen om å overvinne den destruktive skammen. En annen del av en slik prosess er sorgen.

4.5.4 Veien videre - sorgen

«Jeg er 65 år nå, det er lenge siden alt dette skjedde, men likevel så renner tårene når jeg skriver dette. For jeg sørger over en tapt barndom.» Dette skriver Solfryd, en av beretterne. Det er også flere måter sorgen kommer frem i materialet på, blant annet sorg over tap av sosial utvikling, liten selvhevdelse og undertrykkelse av egenrefleksjon.

Finn Skårderud (2002b, s, 56) deler sorgen inn i svart og hvit sorg. Den svarte sorgen handler om tapet av noe man kjenner til, for eksempel en person eller en kroppsdelt, mens den hvite sorgen er en sorg over noe man ikke vet at man ikke har, noe man gikk glipp av og ikke fikk, for eksempel en tapt barndom.

Når Skårderud snakker om hvordan man skal finne veier bort fra skam, nevner han at det trengs mot. Mot til å vise seg frem som seg selv i relasjoner som har betydning, mot til å vise frem skammen. Mot kommer gjennom opplevelse av tillit, det skapes i relasjoner

(2002a, s, 52). «En skam som blir delt og satt navn på, kan bli omdannet til en sorg» (Ibid). Skammen kan være selvbebreidende, dette stenger forståelse og innsikt inne. Ved å bli kjent med omstendighetene rundt hvorfor en er som en er, kan man bygge en større raushet overfor en selv, og en forståelse for hvorfor andre har bidratt på den måten de har gjort inn i ens liv. Skårderud sier at: «Krenkelses og mangler er til å sørge over. Dyp skam er å stå stille. Sorgen over fraværet eller krenkelsene er begynnelsen på bevegelse» (Ibid).

Selv-aksepten kan gjøre at det blir mindre av skammen, på samme måte som tilgivelsen kan frigjøre skylden (Skårderud 2002a, s, 52). Farstad sier det på denne måten: «Reisen i det indre landskap hvor man oppdager at man har vært fremmedgjort overfor det dypeste i seg selv, overfor andre, overfor livet selv og for noen også overfor Gud eller den åndelige sfære, er smertefull. Der smerten får uttrykk kan den rense og skape nytt liv. Der den holdes inne og avstengt, kveler den liv. Sorgarbeid er både livsarbeid og håpsarbeid. Å sørge er en måte å vinne tilbake livet på. I sorgen er det selvaktelse, det er aksept og det er håp» (Farstad 2011, s, 351).

De ulike perspektivene på makt, idealer i trossamfunnet, skam, skyld, sorg, nåde og aksept og veien videre etter bruddet med sekten kan være med å gi innblikk i noen fenomener avhoppere kan leve med, men som også kan være gjenkjennelig for andre.

5. Diskusjon

Med bakgrunn i funnene fra den tematiske analysen av materialet og teorien som har blitt valgt ut med tanke på det aktuelle i funnene, vil jeg her diskutere sentrale kjennetegn og problemstillinger fra avhoppernes fortellinger. Jeg vil fokusere på avhoppernes erfaringer med skyld, skam, frihetsfrarøvelse og egen autoritet. Med bakgrunn i dette og et diakonalt perspektiv vil jeg gi noen forslag til hvor diakonien kan bidra i et hjelpearbeid rettet mot mennesker som har gått ut av sekt.

5.1 SKAM, EGEN AUTORITET OG FRIHET

Påvirkes beretternes autoritet og frihet? Marie Farstad nevner i boken *Skammens spor* (2011, s, 173) at det er en fare for alle fellesskap, med en felles ideologi eller moralsk grunnlag, å ikke anerkjenne og respektere den enkeltes autoritet og frihet. Det gjelder spesielt i situasjoner hvor den enkeltes autoritet truer den felles ideologien. Utfra dette utsagnet rundt trusselen som et fellesskap kan bety for den enkeltes autoritet og frihet, skapes et grunnlag for å trekke en parallell. Sektene beretterne har vært med i, viser trolig at denne faren og trusselen har blitt til virkelighet.

5.1.1 Har relasjoner påvirkningskraft?

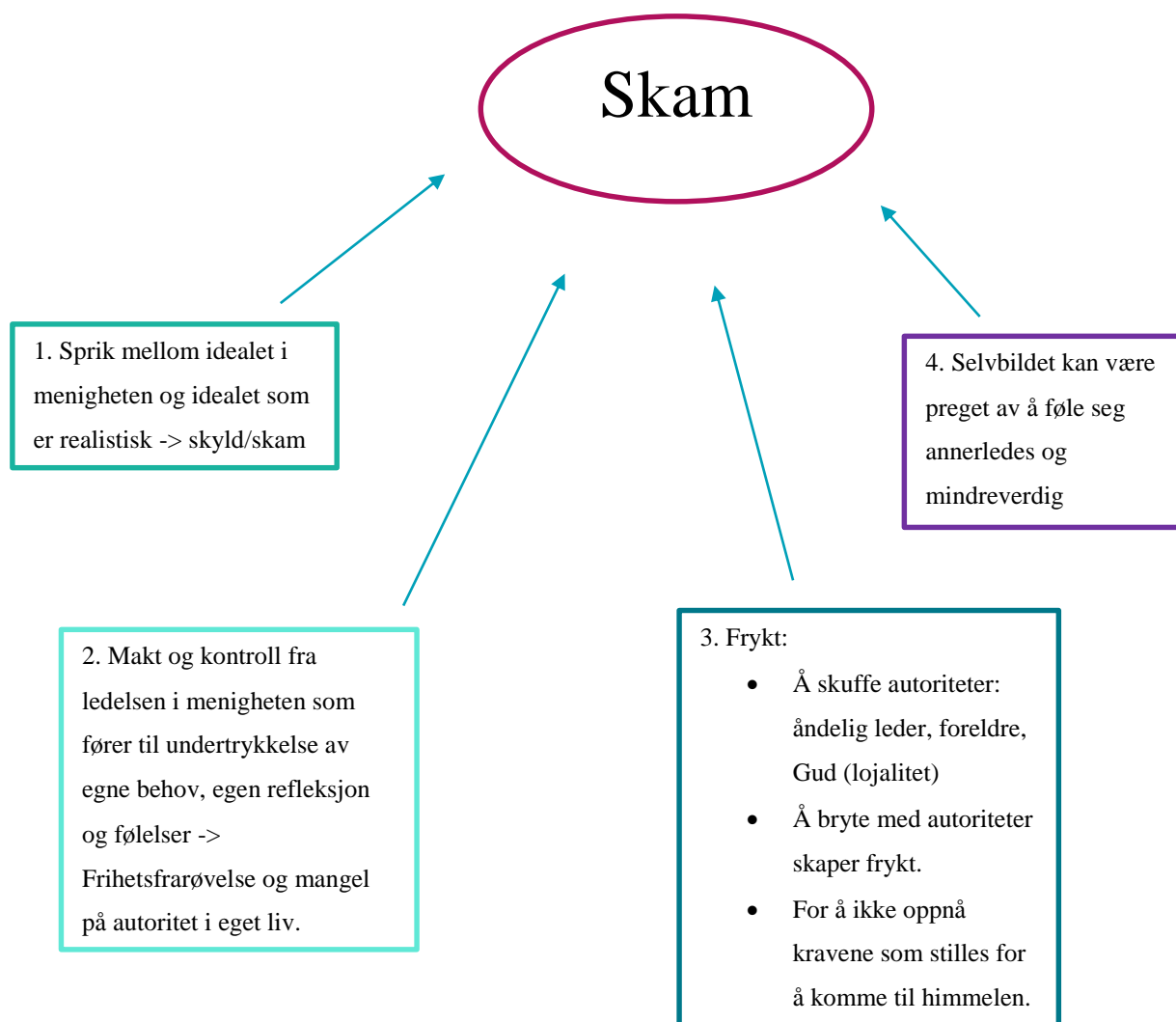
Leif Gunnar Engedal sier, ut fra et kristent menneskesyn, at mennesker er åpne for å ta imot i relasjon med andre, åpne for andres godhet, samtidig også sårbar for eget og andres svik. Dette stiller krav til ansvarlighet og kaller til å kjempe mot maktovergrep. Hver enkelt må bruke sine evner til å strebe mot å fremme rettferdighet og barmhjertighet i relasjoner (Engedal 2013, s, 44). En måte å forstå det enkelte sektmedlemmet på, er som bærer av autoritet i eget liv. Trolig viser en av beretterne (Irene), som har opplevd det mindre problematisk enn de andre å gå ut av sekten, at man ikke behøver å bli påvirket av menighetens ideologi hvis man opprettholder egne kritiske refleksjoner. For henne var det vanskeligste med bruddet å bryte med moren. Hva er det som gjør at man i ulik grad påvirkes av å ha vært med i en sekt? Størsteparten av beretterne beskriver at de bærer med

seg at de blant annet har blitt påvirket av menigheten, ledelsen, læren, idealene og foreldrene. Om de har blitt påvirket av tankekontroll er det vanskelig å si noe sikkert om, men beskrivelsen av tankekontroll i 4.2.1 fungerer som et verktøy for belyse det som beskrives i beretningene i materialet. Alle punktene unntatt *verdilatet språk* kan etter min oppfatning gjenkjennes i materialet. Ringnes og Ulland (2014 s, 260) tar avstand fra å bruke hjernevaskbegrepet, og legger vekt på at ofrene blir sett på som passive i sammenheng med dette begrepet.

5.1.2 Skam

Skammen har en sentral rolle i resultatene av analysen. Her presenteres ulike perspektiver, som har innvirkning på hvordan skammen framtrer hos mennesker som har gått ut av lukkede trossamfunn. Skammen er et svært komplekst fenomen. Materialet klarer ikke gi en total oversikt over skamerfaringer i sekt, på grunn av at det er for udetaljert. I beretningene fikk jeg kun et overfladisk innblikk i deres personlige prosesser. Refleksjonene som trekkes frem her vil dermed være basert på svært korte og avgrensede livsfortellinger. Noe som ville ha styrket funnene i studien, hadde vært å kunne stille kontrollspørsmål til menneskene som har skrevet beretningene. Men det vil allikevel her bli beskrevet ulike perspektiver på skamfenomenet, ut fra det som har kommet frem i denne studien. Jeg starter med å vise det gjennom en modell.

Modell: Mekanismer som fører til skamerfaringer i sekt.

1. Idealet for hvordan man skal leve, som settes som standard i en sekt, kan være høyt i forhold til hva som er et realistisk ideal. Det enkelte medlem konstruerer sitt eget ideal og blir i ulik grad påvirket av menighetens ideal i sin selvforståelse. Funnene i analysen viser at lojaliteten mot idealet i menigheten er noe den enkelte integrerer som en del av idealselve. Denne lojaliteten bærer de med seg etter å ha brutt med sekten. Når standarden på idealselve blir satt høyere enn det er mulig å oppnå for

et syndig menneske, vil den enkelte oppleve å aldri strekke til og en følelse av å være annerledes, på grunn av skyld og skam. Dersom skammen får bli en stor del av avhopperens identitet og selvoppfattelse, vil det ifølge Marie Farstad være destruktiv skam, som er ødeleggende for nære relasjoner. Denne skammen kan gjøre at den enkelte bygger en fasade, som resulterer i at man mister selvet (2011, s, 69-73).

2. Makt og kontroll kan føre til frihetsfrarøvelse og mangel på autoritet i eget liv: Virkelighetsbildet som tegnes i menighetene i materialet, påvirkes mest sannsynlig i stor grad av lederne. Ledernes rolle innebærer tillitsmakt som har innvirkningskraft på medlemmene, deres makt legitimeres også åndelig. I følge Arne Tord Sveinall sikres sunn ledelse ved at lederne setter grenser for sin makt og har en evne til å lytte til sine medlemmer. Dette innebærer også en evne til selvinnsett og til å være selvkritisk. I motsetning til den sunne lederen, vil den usunne lederen ha problemer med å sette grenser for sin makt. (Sveinall 2000 s, 62). Sektmedlemmene kan som følge av kontroll og press oppleve å undertrykke egen autoritet, gjemme bort egne meninger, skjule kritikk mot læren i trossamfunnet og i stedet følge et felles levesett. Hvis man ikke opplever at det skapes rom og mulighet for å gjøre egne refleksjoner og ta selvstendige valg, fører det til at ansvaret for livsvalg og levesett legges på ledelsen i menigheten. For å bevare og bygge egen autoritet trenger den enkelte å gjøre egne refleksjoner og ta selvstendige valg, som en ansvarliggjøring av den enkelte overfor hverandre og overfor Gud. En annen faktor som kommer frem i funnene som har betydning for å bygge autoritet er det å ta egne følelser på alvor. Frihetsfrarøvelse kan innebære at man mister kontakten med følelsene sine, fordi de ikke er akseptert.
3. Frykten aktiveres hos beretterne både som en del av det å være med i sekten og i forbindelse med bruddet med sekten. Gjennom å bryte med sekten, bryter avhopperne også med autoriteter som har hatt stor betydning i oppveksten. Gry Stålsett mener det er ganske vanlig at avhopperne fra ulike sekter opplever separasjonsangst, det å snakke om negative opplevelser i sekten kan være angstfremkallende, fordi det kan gi en følelse av å være illojal og slem. I

sammenheng med dette oppleves en følelse av å komme til helvete som virkelighetsnær (Stålsett 2012, s, 128).

4. Avhopperne bærer på en selvforståelse som er preget av å føle seg annerledes og mindreverdige, som følge av skammen. Avhopperne trenger motgift mot skammen, for å oppleve seg likeverdige med andre mennesker.

Modellen forsøker å vise at skam aktiveres av ulike mekanismer i sekt. Slik det er beskrevet i analysen og resultatene så fremkommer det at de ulike komponentene henger tett sammen, som et vevet teppe. Svært forenklet kan man si at makt, kontroll og idealer i lukkede trossamfunn skaper skam, skyld, følelse av mindreverd, frykt og undertrykkelse av følelser hos medlemmene. Dette har innvirkning på den enkeltes selvfølelse, selvoppfattelse og identitet.

5.1.3 Er det snakk om åndelige krenkelser?

Kan frihetsfrarøvelse og påføring av skam i en sekt være en åndelig krenkelse? Hvis man ser på hvordan Tormod Kleiven beskriver krenkelser, så kan man trolig si at beretterne har vært utsatt for åndelige krenkelser. Han sier at krenkelser handler blant annet om å bli påført skyld og skam urettferdig, man tar på seg skyld og skam som ikke egentlig er ens egen og den blir påført av personer som har betydning for personens livstolkning. Det kan i dette være vanskelig å skille mellom hva andre har påført og hva man selv har ansvar for. (Kleiven 2008, s, 166) Hvor går grensene for å kunne kalle noe en krenkelse?

5.1.4 Foreldrene som forbilde

Som barn i en sekt blir oppveksten trolig påvirket av foreldrenes forventninger til barna. Foreldrenes krav er muligens påvirket av forventningene de har til seg selv, å leve slik menighetens lære legger frem. De kan ha et ønske om å leve gudfryktig og oppdra gudfryktige barn. Forventningspresset fra foreldrene kan kreve at barna strekker seg langt, fordi barn er lojale mot foreldrene sine og de ønsker i utgangspunktet ikke å gå imot det foreldrene mener og sier, foreldrene er barnas trygghet. Dette kan underbygges av Farstads

beskrivelse av internalisering. Hun skriver at vi internaliserer måten omsorgspersonene (foreldrene) behandler oss på, og behandler oss selv på samme måte. Vi internaliserer følelser om selvet og dype affektive holdninger til oss selv, det er med på å starte utformingen av vår identitet. Skammens røtter kan være knyttet til internalisert skam (ibid s. 77). Ansvar og makten ligger hos foreldrene. I materialet gir flere av avhopperne uttrykk for at det å bryte med foreldrene var det vanskeligste med å bryte ut av sekten.

5.1.5 Plassering av skyld og ansvar

Sammenhenger som kan se ut til å ha positiv innvirkning på selvforståelsen, med tanke på å bygge autoritet i eget liv og anerkjenne egen verdighet, vil trolig bestå av å søke å finne sannhet. Blant annet gjennom å nyansere erfaringer og virkelighetsoppfatninger. I studiens materiale virker det som om den enkelte må ta ulike oppgjør i forhold til egen forståelse av skyld, skam og ansvar. Sorg kommer også frem som en del av prosessen for noen av beretterne. Avhopperens refleksjoner rundt det tapte og identifisering av urett, kan plassere ansvaret der det hører hjemme. Det ser ut som om dette kan være en lang prosess. En del av prosessen går trolig ut på å ta et oppgjør med foreldre, jobbe seg fram mot gjenopprettelse i relasjoner hvor dette er mulig, bygge egen autoritet og identitet, og gjenopprettelse gjennom nye erfaringer i nye relasjoner. Den enkelte har ansvar for egen prosess, dette er gjenkjennelig i Tormod Kleiven sin artikkel; *Oppgjør og selvaksept, om skyld skam og tilgivelse* (2008, s, 166), hvor han forklarer at «alle har ansvar for å rydde opp i eget liv, plassere skylden og skammen der den hører hjemme og levere det til «eieren». Han nevner også at det er viktig å skille mellom skyldfølelse og skyld, «skyldfølelse» kan man ha selv om man ikke er skyldig. Ved å plassere skyld vil den enkelte ta ansvar for sitt eget liv, og bære konsekvensene av egen synd. Men for å finne ut hvem som er ansvarlig, så kan det være nødvendig å dele sine opplevelser med et annet menneske. Ved hjelp av dette kan skylden bli avslørt som urealistisk, eller en mulighet til å ta ansvar for egne feil. Det kan også komme frem at det kan handle mer om skyld enn om skam. (Kleiven 2008, s, 176-177).

5.1.6 Påvirkes identiteten?

Hvordan påvirkes selvoppfattelsen og identiteten? Identitetsarbeid har mange dimensjoner slik det er forstått av Leif Gunnar Engedal (2006, s, 104) i artikkelen *Gudserfaring og identitetsdannelse. Om sammenhenger mellom identitet og tro*. En av dimensjonene ved utforming av identiteten sier han handler om å ta stilling til verdiene og livsformen man har med seg fra oppveksten og den sosiale arven. Ved å reflektere rundt måten sekten og foreldrene formidlet verdier, idealer og måte å leve på, slik den enkelte beretter gjør, vil det trolig fremkalle at den enkelte får en større innsikt i sin selvforståelse. Både rundt det som har vært destruktivt og ødeleggende og det som har vært positivt og oppløftende. Engedal sier at det er mye som kan true og bryte ned en personlig identitetsdannelse, blant annet splittelse, fremmedgjøring og fordømmelse (ibid, s, 110). I materialet kommer trolig disse truslene til syne, blant annet ved at det ikke er lov til å vise alle sider ved livet. Noen følelser hos beretterne blir innestengt, fordi følelsene ikke er akseptert som en del av virkelighetsoppfattelsen og idealene i menigheten, et eksempel er frykt. I Brunstad Christian Church opplevde Bente at menigheten sa; «du er ikke redd, hvis du tror nok». Undertrykkelse av følelser fører blant annet til ensomhet, fordi selvopplevelsen blir preget av å være annerledes og ikke bli akseptert som en hel person. Noe annet som truer personlig identitetsdannelse er at den enkelte blir fordømt ut fra sine gjerninger, gjennom sterk kontroll fra ledelsen og gjennom ulike virkemidler.

En oppfattelse som sitter igjen etter å ha jobbet med funnene i denne studien, er at virkelighetsforståelsen som skapes i en sekt forplanter seg som et låst mønster til gudsbildet og foreldrebildene, som påvirker opplevelsen av selvet. Det kan virke som om virkelighetsforståelsen man bærer med seg ut av sekten i en utbrytningsprosess skaper frykt og urealistiske skam- og skyldplager, fordi virkelighetsforståelsen går fra å ha vært noe trygt, til å bli forvirrende og uklart. Dette kan trolig gjenkjennes når Gry Stålsett (2014, s, 105-106) i artikkelen *Psykodynamiske perspektiver på religiøs tro* snakker om rigiditet i gudsbilde og foreldrebilder, som kan forplante seg til selvbildet. Når de indre representasjonene blir rigide sier hun det blir fare for angst, depresjon og man er mer

sårbar psykisk. Som terapeutisk behandling nevner hun at det er viktig å utvikle refleksjonsevnen, selvempati og nyansering av de rigide bildene.

5.2 FRA SEKT TIL KIRKE

Er skam og frihetsfrarøvelse noe avhopperne bærer med seg gjennom livet, som en forbannelse? Noen av beretterne nevner at de har funnet en ny kirke å være medlem i. Men det å være bærer av erfaringer fra sekt vil trolig kunne problematisere det å finne seg til rette i et nytt fellesskap.

5.2.1 Avhopperne bærer på en frykt

En frykt som kan gjøre det vanskelig å finne fellesskap som føles «trygt nok», erfaringer fra det tidligere fellesskapet sier: *du kommer til å oppleve det samme sviket igjen, du kommer ikke til å kunne stole på lederne i denne menigheten*. Med skam som perspektiv vil de skamerfaringene en bærer med seg fra sekten, som har ført til en selvkritisk holdning og mindreverdsfølelse, gjøre det vanskelig å ha forventninger til å finne et fellesskap som er av oppbyggende karakter. Man har problemer med å stole på fellesskapet. Dette er mest sannsynlig et viktig punkt i møte med mennesker som har gått ut av sekt, og det aktualiserer et behov for forskning på hvilke faktorer som har betydning for at en sektavhopper skal tørre å satse på en ny menighet og et nytt fellesskap. Ifølge Marie Farstad (2011, s, 275) stemmer det at personer med erfaringer av destruktiv skam som påvirker identiteten, kan oppleve at nye fellesskap trigger frykt for nye skamerfaringer. Hun sier at konsekvensene av destruktiv skam kun kan overvinnes ved å bygge og være i relasjon til andre, det vil være nødvendig med nye fellesskap. Skammen har som nevnt tidligere en isolerende effekt, ved å trekke seg unna unngås nye ødeleggende erfaringer, dette er en utfordring i møte med et fellesskap (Skårderud 2002a, s, 38).

5.2.2 En utfordring for diakonien

Diakonien har i oppgave å bygge inkluderende fellesskap med utgangspunkt i den kristne tro, hvor det ligger en forståelse av at alle mennesker er skapt til å leve i fellesskap.

Mennesker som bærer relasjonelle vansker trenger også et fellesskap, men dette krever at fellesskapet tåler tvil og mistillit. Diakonien kan skape plass for mangfoldet og sørge for at ingen faller utenfor. Et inkluderende fellesskap krever frihet i forhold til å kunne være seg selv og ha en åpenhet for at mennesker er mangfoldige. Noe av det som skaper tilhørighet er å få lov til å bidra inn i fellesskapet og å ta imot fra andre (Kirkerådet 2008, s 18).

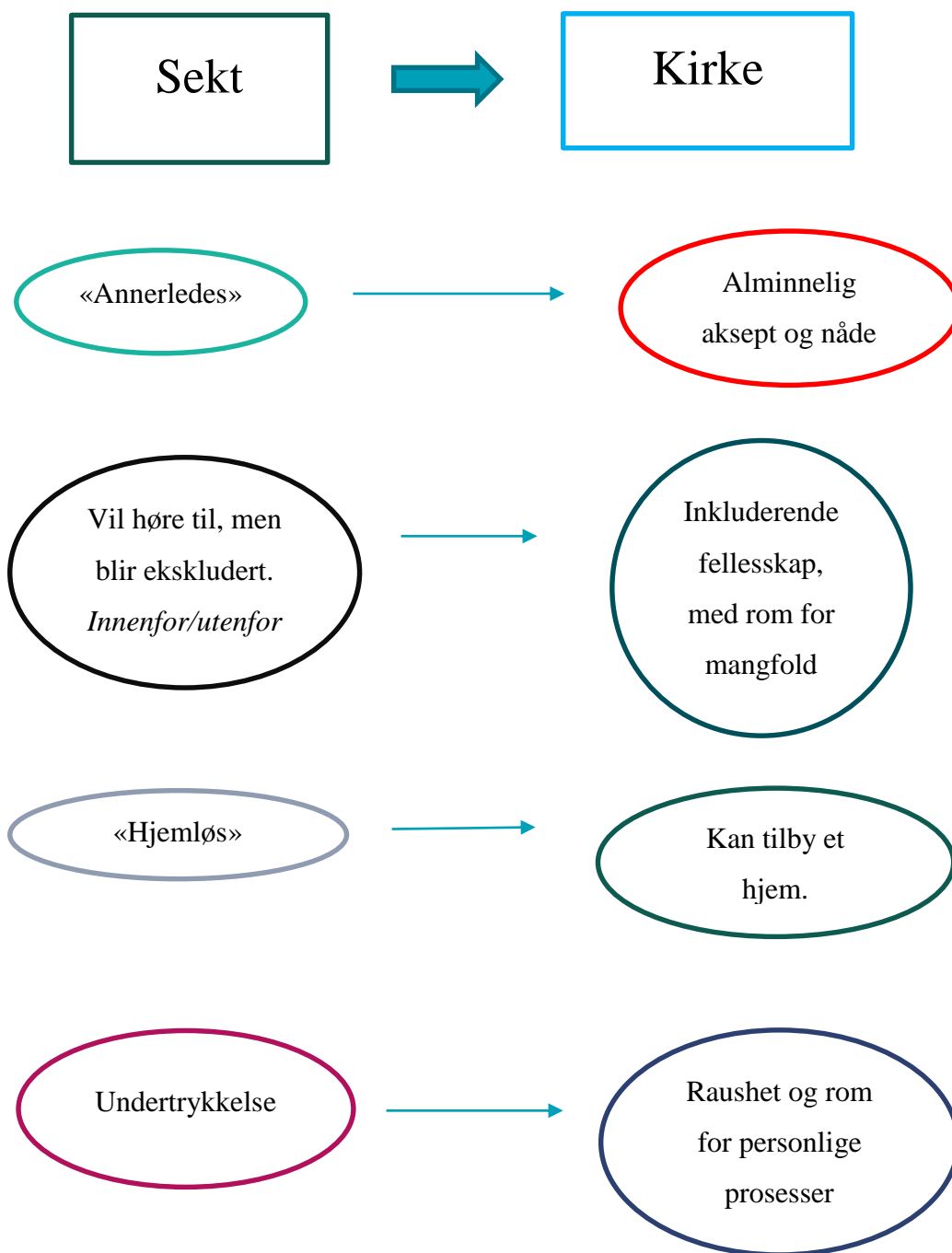
Diakonien kan tilby et «hjem» som rommer individuelle prosesser og gir en mulighet til å føle tilhørighet til en som føler seg hjemløs og alene.

En del av kirkens oppgave er å kjempe for menneskers frihet og verdighet. I denne studien vil det kunne settes i sammenheng med sektavhoppere og deres vei mot en opplevelse av frihet og verdighet.

5.2.3 Sammenligning av det diakonale fellesskapet slik det er forstått i plan for diakoni og fellesskapsforståelsen som kommer frem i materialet

Varmen og hjelpsomheten i fellesskapet i sekten er noe de fleste beretterne sier de savner, men ikke kontrollen, fordømmelsen og den konstante skyldfølelsen. Når det kreves at alle i en menighet skal følge et bestemt sett med leveregler, så kan det være begrensende på mangfoldet. I stedet for å ha frihet til å finne sin personlige relasjon til Gud, kan fokuset være på å følge regler. Dette vil som sagt trolig innebære undertrykkelse og dermed en frihetsfrarøvelse. Diakonien kan stå for alminnelig aksept som motsvar mot følelsen av å være feil og være annerledes enn alle andre. En sammenligning mellom hva som preger fellesskapet i en sekt og fellesskapet i en kirke med grunnlag i diakonien forsøkes det her å fremstille en modell:

Modell: Fra sekt til kirke

5.3 DIAKONI- EN KRITISK RØST

Innad i kirken er det nødvendig å være selvkritisk, det diakonale arbeidet kan bidra med kunnskap om hva som er oppbyggende og hva som er nedbrytende i et fellesskap. Det finnes ingen feilfrie kirker, dermed trengs det at kirken jevnlig tar en kritisk gjennomgang av hvordan kirken drives, fra de store avgjørelser til små valg. En av beretterne trekker dette frem som en kampsak. Tormod Kleiven skriver om noe av det samme i sin avhandling om seksuelle krenkelser i menighet. Man kan velge å bruke makten til å opprettholde kirkens gode rykte, ved hjelp av undertrykkende og krenkende strategier eller bruke makten til å fremme den krenkedes stemme og gjenoppreisning, selv når det går ut over hvordan kirken framstilles i samfunnet (Kleiven 2010, s, 98).

5.4 DIAKONIEN SOM EN BROBYGGER

Kan diakonien være en del av hjelpetilbudet og oppfølgingen av mennesker som bærer sår fra erfaringer i usunne religiøse miljøer? Diakonien kan til forskjell fra en sekt samarbeide konstruktivt med andre instanser i samfunnet. Som nevnt i introduksjonen er kamp for rettferdighet en del av diakoniens selvforståelse. Det kan i denne sammenhengen dreie seg om å identifisere mennesker som har opplevd å få sitt menneskeverd krenket og å hjelpe dem til gjenreisning. Denne identifiseringen kan blant annet skje ved at diakonien samarbeider med andre aktuelle instanser i samfunnet for å bygge opp et hjelpetilbud. Men siden mennesker som har brutt ut av sekt kan ha vansker med å stole på kirkesammenhenger, kan behovet for hjelpetilbud fra andre enn kirken være nødvendig, kanskje til og med bedre i noen tilfeller. Kirken har allikevel et ansvar for å bidra i hjelpearbeidet og være tilgjengelig for de som ønsker hjelp fra kirken. Ut fra kartleggingen i denne studien kan et forslag være at diakoner kan samarbeide med organisasjonen Hjelpeskilden, for å bli med i et sikkerhetsnett for mennesker som har brutt ut av sekt. En annen mulighet er også å tilby gruppesamtaler, hvor diakonen kan være gruppeleder og avhoppere får mulighet til å dele erfaringer og møte andre mennesker i samme situasjon.

Diakoner har gjennom sin bachelor-utdanning og master i diakoni allerede kompetanse på å møte mennesker med eksistensielle spørsmål og kriser. Men noe som kan øke kvaliteten på hvordan diakoner møter avhoppere fra sekt, er mer forskning på hvilke hjelpebehov som er aktuelle og det er nødvendig at temaet integreres i diakoniutdanningen.

5.5 DISKUSJON AV STUDIENS VALIDITET

Som en del av avhandlingen er det viktig å reflektere rundt validiteten på det studien forteller noe om. Validiteten handler som nevnt i metodekapitlet om å stille spørsmål ved studiens gyldighet og pålitelighet. Hva gir metoden og materialet anledning til å si noe om? Hvilken rekkevidde og overførbarhet har resultatene? Hvilken betydning har konteksten? Hva sier det om kunnskapens rekkevidde i tid og rom? Malterud trekker frem to aktuelle dimensjoner: intern validitet og ekstern validitet (2011, s, 21).

5.5.1 Intern validitet

Hva er det sant om? Hva har relevans? Det er ikke mulig å vite sikkert om resultatene og diskusjonen i avhandlingen avbilder det som er sant eller ikke, men det er gjort et forsøk på å beskrive ulike fenomener som er aktuelle. Det kan være andre temaer som ikke kommer frem i denne studien, som kan være like aktuelle innen denne tematikken (Ibid s, 22).

5.5.2 Ekstern validitet

Til hvilken sammenhenger kan mine funn gjøres gjeldende ut over den konteksten de har blitt kartlagt i? (Malterud 2011, s, 22) Målet med denne studien er blant annet, som tidligere beskrevet, å undersøke hva som kjennetegner 10 historier til mennesker som har vokst opp i og gått ut av sekter, og hvordan diakonien kan bidra for å møte eventuelle hjelpebehov. Siden materialet er hentet fra 4 ulike kontekster, menigheten Samfundet, Jehovas vitner, Brunstad Christian church og Guds menighet i Lofoten, har det blitt forsøkt å identifisere både likhetstrekk og ulikheter hos avhoppere. Likhetstrekkene og

sammenhengene som har kommet frem som resultat av den tematiske analysen i funn og diskusjon, er ikke generaliserbare i statistisk betydning. Men funnene kan ha gitt innsikt i taus kunnskap og bidra til teoriutvikling. Funnen kan også gjøres gjeldende som hypoteser inn i kliniske møter med konfidenter. Resultatet av denne studien har kulturelt sett begrenset gyldighet, men ellers er det fenomener som trolig ikke så raskt endrer seg.

6. Oppsummering og konklusjon

Forskerspørsmål som utgangspunkt for konklusjonen:

1. *Hva kjennetegner fortellingene til personer som har brutt ut av sekter?*
2. *Hvordan kan disse fortellingene forstås i lys av aktuelle teorier om skyld, skam, frihetsfrarøvelse og egen autoritet?*
3. *Hvordan kan folk som har brutt med sekter eventuelt få hjelp fra kirkelig diakoni?*

Problemstillingen har blitt forsøkt svart på ved hjelp av en induktiv tematisk analyse av 10 beretninger, fortalt av mennesker som har gått ut av sekt. Med utgangspunkt i diakonale, religionspsykologiske og sjelesørgeriske perspektiver har resultatene blitt belyst, undersøkt og diskutert. Studiens design gir ikke grunnlag for å uttale seg om kausalitet, men den gir pålitelige beskrivelser av et utvalg sektavhopperes erfaringer og bidrar gjennom dette til en dypere forståelse av de psykologiske prosessene som kjennetegner slike erfaringer.

Denne studien styrker oppfatningen om at mer kunnskap rundt sekttematikken bør inn i diakoniutdanningens læreplaner. Det vil kunne gjøre diakonen mer beredt til å møte avhoppere, og det vil gi et større grunnlag for tverrfaglig samarbeid med andre instanser som for eksempel organisasjonen Hjelpeskilden, Institutt for sjelesorg Modum bad, barnevern og helsevesen, i møte med avhoppere.

Resultatene i denne studien underbygger at det er viktig å ta det enkelte menneske som har gått ut av sekt på alvor. Det handler om å anerkjenne prosessen, de valgene og bekymringene de står i. En anerkjennelse av menneskets grunnleggende verdighet, er blant annet bygd på at mennesket er en del av Guds skaperverk og skapt i Hans bilde, det innebærer også å være i relasjon med andre mennesker. Forholdet mellom Gud og mennesker, innebærer at Gud er Gud, og menneske, menneske. Dersom et menneske blir sett på som Gud av andre mennesker, blir det gitt et alt for stort ansvar, som ikke noe menneske klarer å bære. Mennesket er syndig og forstår stykkevis og delt, Gud er den

eneste som forstår alt og som er allmechtig (Kleiven 2008, s, 166-171 og Sveinall 2000, s, 65). Dette perspektivet kan muligens bidra til å plassere skyld og ansvar der det hører hjemme, ledere i sekt kan ha fått alt for stor tillitsmakt. Med tanke på identitet har avhopperne mulighet til å gjøre egne valg og refleksjoner ved å ta med videre i eget liv det som har vært godt innen et lukket trossamfunn, og ta oppgjør og forsoning med det som har hatt negativ innflytelse i livet.

Skam er et gjennomgående tema hos avhopperne, men i ulik grad. Studien har synliggjort at skammen oppstår ved at sektmedlemmer i stor grad bærer på en følelse av skyld, fordi de ikke klarer å leve opp til idealet som settes i trossamfunnet. Når skyldfølelsen er vedvarende over lengre tid, vil den enkelte integrere det som skam. Dette påvirker opplevelsen av selvet, en opplevelse av: *jeg er feil, jeg strekker ikke til, hverken for Gud eller menneskene rundt meg*. Fokuset på prestasjon i forhold til blant annet syndfrihet og gode gjerninger er med i denne påvirkningen. Skammen kan gjennom sorg, alminnelig aksept, nåde og opplevelse av gjensidig respekt i nye relasjoner, underbygge menneskeverdet og en aksept av det som har skjedd.

Frihetsfrarøvelsen som en kan oppleve i en sekt, kan blant annet erstattes med å reflektere over valgene man tar i eget liv. Plassering av skyld og ansvar har også noe å si i denne sammenhengen og vil gjøre at avhopperen over tid trolig vil oppleve at egen autoritet vokser frem.

Det har vært et mål å utforske hvordan kirkelig diakoni kan bidra i et hjelpearbeid rettet mot mennesker som har brutt ut av sekt. I studien vises det, at det å gå fra en sekt til kirke byr på flere utfordringer. Frykten for å oppleve å bli såret av et menighetsfellesskap på nytt, er en del av det avhopperne bærer med seg. Det kan muligens gi ulike utfall hos den enkelte. Noen kan velge å ikke bli med i et nytt kristent fellesskap, andre blir med, men føler seg ensomme og annerledes midt i fellesskapet og det kan oppleves lite problematisk. Det diakonale perspektivet på fellesskap har rom for mangfold og tåler følelser som blant annet frykt for å bli såret på nytt og sorgen over tap av egen stemme, kanskje til og med

tap av barndom. Tvil er det også rom for, i motsetning til i en sekt hvor tvilen vil bli møtt med at sektmedlemmet ikke har gjort nok for å tro. Diakonien har i oppgave å vise nåde, aksept, respekt og skape håp om en bedre fremtid. For at den kirkelige diakonien skal være en del av hjelpetilbudet til mennesker som har gått ut av sekt, så er det nødvendig å integrere kunnskap på dette feltet i diakoniutdanningen.

Det kan ut fra denne studien etterspørres mer forskning på hvordan skammen arter seg hos mennesker som har brutt ut av sekt og hvordan den enkelte takler skammen. En annen tematikk som kunne vært aktuell å forske på er hvordan den enkelte takler å være med i en sekt. Er det sånn at alle mister noe av sin autoritet i eget liv når man er medlem i en sekt?

7. Bibliografi

Andersen, Barbro (2003, 10. oktober). *Etterforsker incest i Guds Menighet*. NRK. Hentet fra: <http://www.nrk.no/nordland/etterforsker-incest-i-guds-menighet-1.92161>

Braun, V. og Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2). s. 77-101.

Brunstad Christian Church (2010, 18 oktober). *Vår historie*. Hentet fra: <http://www.brunstad.org/no/om-oss/var-historie>

Danbolt, Lars Johan (2014). *Hva er religionspsykologi? Begrepsavklaringer i en nordisk kontekst*, i: Danbolt, Engedal, Hestad, Lien, Stifoss-Hanssen (red) *Religionspsykologi*. Gyldendal norsk forlag AS.

Dybing, Brith (2014). *Troen som ble en byrde. Hvilken hjelp trenger mennesker som har vært i usunne religiøse miljøer?* Masteravhandling. Diakonhjemmet høgskole

Engedal, Leif Gunnar (2006). *Gudserfaring og identitetsdannelse. Om sammenhenger mellom identitet og tro*. I: Henriksen, Jan Olav (red.) *Tro: 13 essays om tro*. (s, 94-112) Forlag: Kom forlag.

Engedal, Persson og Torp (red.) 2013. *Trygge rom. Trosopplæring i møte med sårbare og overgrepsutsatte barn og unge*. Forlag: Verbum

Farstad, Marie (2011). *Skammens spor. Avtrykk i identitet og relasjoner*. Forlag: Conflux

Flottorp, Håkon (2009). *Samfundet*. I *Store Norske leksikon*. Hentet fra: <https://snl.no/Samfundet>

Follesø, Gry Stålsett (2003). *Skam og skyld*. I: Anstorp, Indrebø Hovland og Torp (red.)
Fra skam til verdighet. (s, 100-134) Forlag: Universitetsforlaget.

Grevbo, Tor Johan S. (2006). *Sjelesorgens vei. En veiviser i det sjelesørgeriske landskap-
historisk og aktuelt*. Forlag: Lunde

Hassan, Steven (2015). *Combatting cult mind control*. (3 utg.) Forlag: Freedom of mind
press, Newton MA.

Hjelpekilden (2015). Hentet 22. mai 2015 fra: <http://www.hjelpekilden.no/info-sider-om-trossamfunn.html>

Hjelpekilden (2014). *Livshistorier*. Hentet 20. april 2015 fra:
<http://www.hjelpekilden.no/livshistorier>

ICSA (2015). *About us*. Hentet 11 juni fra: <http://www.icsahome.com/aboutus>

Jehovas vitner (2015). *Raske fakta-verden*. Hentet 10.06.2015 fra:
<http://www.jw.org/no/jehovas-vitner/>

Kleiven, Tormod (2010). *Intimitetsgrenser og tillitsmakt: kirkesamfunns forståelse av og
handlingsstrategier i møte med anklager om seksuelle krenkelser sett i lys av et
diakonifaglig perspektiv*. (Doktoravhandling). Diakonova. Oslo

Kleiven, Tormod (2008). *Oppgjør og selvaksept. Om skyld, skam og tilgivelse*. I:
Danielsen, Sigmund (red) *Nærhet. Når gudsbilde og selvbilde utfordres*. Lunde forlag. S.
155-204.

Kværne, Per (2009, 14. februar). *Sekt: religiøs gruppe*. I Store norske leksikon. Hentet 19.
januar 2015 fra https://snl.no/sekt%2Freligi%C3%B8s_gruppe.

Malt, Ulrik (2009). *Hjernevask*. I Store Norske leksikon. Hentet fra:

<https://sml.snl.no/hjernevask>

Malterud, Kirsti (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning*. 3. utg. Forlag: universitetsforlaget

Markussen, Bjørn (2015, 23 februar). *De har meldt seg ut av Menigheten Samfundet. De forteller om sorgen de påførte foreldrene. De forteller om vennskap som forsvant.*

Fædrelandsvennen, s. 8-11. Hentet fra: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayPDF?documentId=055034201502232190321&serviceId=2>

Okkenhaug, Berit (2009). *Når jeg skjuler mitt ansikt. Perspektiver på skam*. Forlag: Verbum

Pattison, Stephen (2000). *Shame, Theory, Therapy, Theology*. Forlag: Cambridge university press

Ringnes, Hege Kristin (2014). *Jehovas vitner*. Hentet fra: https://snl.no/Jehovas_vitner

Ringnes, Hege Kristin og Dagfinn, Ulland (2014). *Individet i religiøse sekter: faglige synspunkter på rekruttering, medlemskap og brudd*. I: Danbolt, Engedal, Hestad, Lien, Stifoss- Hanssen (red.) *Religionspsykologi*. Forlag: Gyldendal akademisk, s. 257-269

Ringnes, Hege Kristin og Ulland, Dagfinn (2013). *Sektpsykologi. Et blikk på religiøse sekters innvirkning*. (s, 70-77) *Impuls*, Årg. 66, nr. 1.

Skoglund, Sveinall, Paulsen og Lien (2008). *Religiøse grupper og bruddprosesser. Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov*. Forlag: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Skoglund, Audhild (2011). *Sekter* Forlag: Humanist forlag

Skårderud, Finn (2002a). *Tapte ansikter. Introduksjon til skampsykologi I. Beskrivelser*. I: Trygve Wyller (red.) Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne. (s, 37-52) Oslo: Fagbokforlaget

Skårderud, Finn (2002b). *Det tragiske mennesket. Introduksjon til skampsykologi II. Teori*. I: Trygve Wyller (red.) Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne. (s, 53-67) Oslo: Fagbokforlaget

Smiths Venner (2015). I: *Store norske leksikon*. Hentet 10. juni 2015 fra https://snl.no/Smiths_Venner

Statistisk sentralbyrå (2012). *Hva forteller statistikkene om religion, tro og livssyn i Norge?* 7. mars 2012, <http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/hva-forteller-statistikkene-om-religion-tro-og-livssyn-i-norge>

Statistisk sentralbyrå (2015). *Den norske kirke, 2014*. 6. mai 2015, http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/statistikker/kirke_kostraaar

Stoltenberg, Sverre (2008). *Sjelesorg og sjelesørger*. I: Danielsen, Sigmund (red) Nærhet. Når gudsbilde og selvbilde utfordres. Lunde forlag. S. 243-278

Stålsett Follesø, Gry (2012). *Hvordan kan tro helbrede eller ødelegge?* I: J. O. Henriksen (Red) 13 Essays om Tro. (s, 113-134). Forlag: Kom forlag AS. (119 s).

Stålsett, Gry (2014). *Psykodynamiske perspektiver på religiøs tro*. I: Danbolt, Engedal, Hestad, Lien, Stifoss-Hanssen (red) Religionspsykologi. Gyldendal norsk forlag AS.

Sveinall, Arne Tord (2000). *Troende til litt av hvert*. Forlag: Verbum

Tobias, Madeleine Landau og Lalich, Janja (1994). *Captive hearts, captive minds. Freedom and recovery from cults and abusive relationships*. Forlag: Hunter house

Vogt, Kari (2015). I: *Store Norske Leksikon*. Hentet fra: <https://snl.no/fundamentalisme>

Østgårdsgjelten, Roar (2013 9. april). Smiths Venner-ledere kjøpte ferieparadis. *Aftenposten*. Hentet fra: <http://www.aftenposten.no/okonomi/Smiths-Venner-ledere-kjopte-ferieparadis-7168784.html>